

IP

**vakblad voor
informatieprofessionals**

2017 | 07

01

Landelijk
coördinatiepunt

**Research
Data
Management**

02

Tips voor
erfgoedbeheerders

**Diefstal
preventie**

03

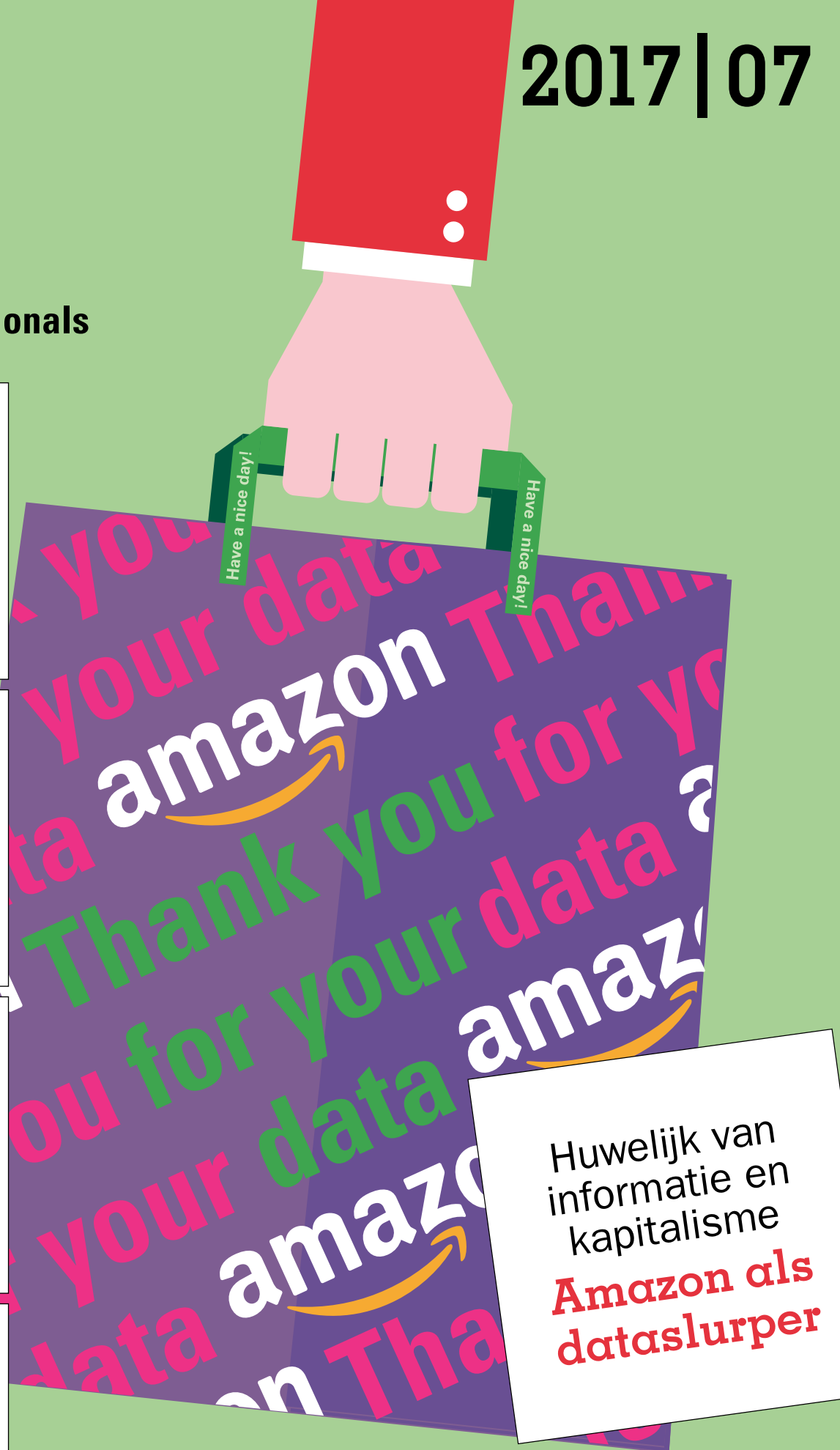
Digitale
transformatie

**Muzikaal
erfgoed**

04

Extra:

**Vooruitblik
KNVI
Jaarcongres**

Erfgoed - advies,
detachering & projecten

Reekx

Cultureel Erfgoed

Cultureel Erfgoed is van iedereen en
moet voor iedereen bereikbaar zijn.
Reekx registreert, ontsluit en
digitaliseert uiteenlopende collecties.

Meer weten?

070 - 300 06 84

info@reekx.nl

www.reekx.nl

2017 07

10

10 Coördinatiepunt voor research data management

SURF, de ICT-organisatie voor hoger onderwijs en onderzoek, richtte twee jaar geleden het Landelijk Coördinatiepunt Research Data Management op. 'We zijn nog lang niet klaar met research data,' aldus coördinator Ingeborg Verheul.

12

Vincent Janssen

Amazon loves data

Nu 's werelds grootste e-commercebedrijf Amazon de digitale markt heeft veroverd, is het de beurt aan de echte wereld. Ook nu spelen digitale informatie en data een sleutelrol bij deze expansiedrift.

16

Moira Meijer

Muziekcollecties in transitie

De collecties van de voormalige Muziekbibliotheek van de Omroep en het voormalige Nederlands Muziek Instituut zijn uniek in hun soort. Onder invloed van verminderde overheidssteun hebben ze een ingrijpende – digitale – transitie ondergaan.

21

Theo Vermeulen

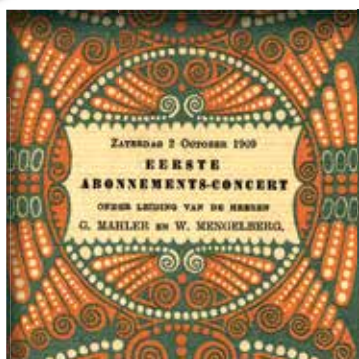
Tips om diefstal te voorkomen

Diefstal uit bibliotheekcollecties komt helaas vaker voor dan ons lief is. Hoe kunnen bibliotheken zich wapenen tegen verduistering van materiaal door bijvoorbeeld 'kaartensnijders'?

12

16

Extra

20 pagina's
met vooruitblik
KNVI Jaarcongres

Draai dit
nummer
om

21

En verder

- 08 **Standplaats Londen** Daar komen de Nederlanders
- 09 **Tof of sof** Open toegang – en de ondergang van Sci-Hub
- 11 **Wisselcolumn** Sjors van de Valk
- 19 **Column** Geert-Jan van Bussel
- 22 **Werkrituelen** Wouter Schallier
- 23 **Lifehacking** WorldBrain (onder)zoekmachine
- 24 **Column** Frank Huysmans

Dit boekenkunstwerk
was dé blikvanger
van de veertiende
Documenta (pagina 6)

Sjors van de Valk: Welke erfgoed-
instelling vindt zich een IT-organisatie?
(pagina 11)

Oliver Sauter (foto) en zijn team hebben stevige
ambities met het WorldBrain-project (pagina 23)

Overvloed en onbehagen

De bijna terloopse ontdekking van een schattig klein cameraatje op een reclamezuil op een NS-station veroorzaakte een maand of wat geleden grote consternatie. Mediabedrijf Exterior had namelijk op meerdere treinstations, met toestemming van de NS, reclameborden met camera's geplaatst, volgens het bedrijf zelf om te observeren of passanten naar de advertenties kijken en om kenmerken van die passanten vast te leggen. De digitale schermen blijken ook al langere tijd in winkelcentra door bezoekers te bewonderen te zijn (en vice versa). Reuze handig om reclame op maat te kunnen tonen! Naast het onprettige gevoel dat je zonder waarschuwing in een publieke ruimte gefilmd kunt worden alarmeerde het statement van de enthousiaste partners ook om een andere reden: het gaf blijk van het behandelen van medeburgers als niet meer dan een commercieel databommetje. Bedrijven – maar ook onze overheid zelf – zijn burgers steeds meer gaan zien als leveranciers van data die voor allerlei handige doeleinden te gebruiken zijn: veiligheid, ef-

ficiëntie en vooral het binnenhalen van bakken geld. Ik beveel het coverartikel over het datatoveren van Amazon van harte aan. Het is de andere zijde van de ontegenzeggelijke voordelen die onze datadriven samenleving met zich meebrengt. Het is een onderwerp dat je in deze aflevering op meerdere plekken zult tegenkomen. Ook in onze jaarlijkse KNVI-Jaarcongressspecial (draai dit blad 180° om het te lezen) komen beide kanten uitgebreid aan bod. Het thema van het congres dit jaar is 'Informatie is macht', maar als je zelf het object van die informatie bent creëert informatie soms ook een ongemakkelijk gevoel van onmacht.

Om dit redactioneel niet al te veel in mineur te laten eindigen: er gebeuren ook heel veel prachtige inspirerende dingen! Het digitaal ontsluiten van collecties muziekarchieven biedt bijvoorbeeld veel nieuwe mogelijkheden voor onderzoekers en musici, zoals te lezen valt in het artikel van Moira Meijer. Op 28 oktober vindt in de Centrale Bibliotheek Den Haag een congres plaats (zie de Agenda verderop in dit nummer) waar je kunt horen wat er op dat gebied verder allemaal gebeurt.

Andrea Langendoen

Open toegang –
en de ondergang
van Sci-Hub
(pagina 9)

**'Het gaf blijk van
het behandelen
van medeburgers
als niet meer dan
een commercieel
databommetje'**

Reageren?

Mail naar redactie@informatieprofessional.nl

COLOFON

IP is samen met Informatie-Professional.nl het onafhankelijke platform voor de informatiespecialist van vandaag en morgen. De lezers werken in de informatie-, bibliotheek-, archief- en erfgoedwereld.

ISSN: 1385-5328

IP is een uitgave (21ste jaargang) van Uitgeverij IP
Charlotte van Pallandtlaan 18
2772 TR Voorburg
tel. 06-44 09 19 85
www.informatieprofessional.nl

redactieadres

IP, Charlotte van Pallandtlaan 18,
2772 TR Voorburg, tel. 06-44 09 19 85,
e-mail redactie@informatieprofessional.nl.

redactie

Maarten Brinkerink, Wilbert Helmus, Frank Huysmans, Dafne Jansen, Vincent Janssen, Alice de Jong, Evelien de Jonge, Andrea Langendoen, Leen Liefsoens, Edwin Mijsbergen, Paul Nieuwenhuysen, Ronald de Nijs (eindredacteur), Matthijs van Otegem, Eric Sieverts en Daniël de Vette.

vormgeving

Eric van den Berg, egfvdberg@upcmail.nl,
Tom van Staveren, graphicisland@upcmail.nl.

medewerkers aan dit nummer

Geert-Jan van Bussel, Jos Damen, Marja Kingma, Marieke Kramer, Moira Meijer, Sjors van de Valk en Theo Vermeulen

abbonementen

Voor abonnementsprijzen en andere informatie zie InformatieProfessional.nl.

advertentieverkoop

Voor informatie over adverteren in blad of op de site: Rajin Roopram, e-mail rajin.roopram@kbenp.nl, tel. 06-15201724.

Het verlenen van toestemming tot publicatie in dit tijdschrift strekt zich tevens uit tot het in enigerlei vorm elektronisch beschikbaar stellen.

GO opleidingen

Cursusagenda oktober-november 2017

10/10	GO MEDIACOACH: MEDIAWIJSHEID	GAAT ZEKER DOOR
11/10	OPTIMALISEREN VAN ZAAKGERICHT WERKEN	
19/10	OPLEIDING INFORMATIESPECIALIST	GAAT ZEKER DOOR
19/10	OPLEIDING RECORDSMANAGER	GAAT ZEKER DOOR
19/10	INFORMATIESTRUCTUREN	GAAT ZEKER DOOR
26/10	JEUGDBIBLIOTHEEKWERK	GAAT ZEKER DOOR
31/10	GO MEDIACOACH: INFORMATIEVAARDIGHEDEN	GAAT ZEKER DOOR
31/10	DIGITAAL ERFGOED IN DE PRAKTIJK	
31/10	INTRODUCTIE SEMANTISCH WEB	
01/11	RELATIEBEHEER & ACCOUNTMANAGEMENT IN DE IDV	
01/11	INTERNET SECURITY	
01/11	VVA	GAAT ZEKER DOOR
01/11	ENCODED ARCHIVAL DESCRIPTION	
02/11	EMBEDDED LIBRARIAN	GAAT ZEKER DOOR
03/11	FUNCTIONEEL BEHEER	
03/11	SHAREPOINT & RECORDSMANAGEMENT	
03/11	WERKEN MET OPEN DATA	
03/11	HAAL MEER UIT SHAREPOINT	
06/11	DIGITALE DUURZAAMHEID	GAAT ZEKER DOOR

Parthenon van verboden boeken

George Orwell, Klaus Mann, Goethe en Solzjenitsyn behoren tot de vele schrijvers van wie boeken zijn verwerkt in dé blikvanger van de veertiende Documenta: het *Parthenon van boeken* van de Argentijnse kunstenaar Marta Minujín. Minujín had dit werk al eerder gemaakt in Buenos Aires, in 1983, met boeken die verboden waren tijdens de militaire dictatuur in Argentinië. Zij werd door curator Adam Szymczyk gevraagd dit in Kassel nog eens te doen,

op de plek waar in 1933 door de nazi's duizenden boeken werden verbrand. De 100.000 verwerkte boeken zijn gedoneerd door uitgevers en particulieren. De Documenta, de internationale manifestatie voor hedendaagse kunst, wordt om de vijf jaar in Kassel gehouden, van half juni tot half september. De veertiende editie vond dit jaar tevens in Athene plaats.

(Marieke Kramer)

Foto: Marieke Kramer

STANDPLAATS LONDEN

Door: Marja Kingma

Daar komen de Nederlanders

The Dutch are coming! En nog wel naar het Britse Chatham, met zijn historische scheepswerf aan de rivier de Medway. Bij het horen van de naam Chatham denken Nederlanders met interesse in de vaderlandse geschiedenis onmiddellijk aan de 'ketting'. De beroemde ketting die onwelgevallige schepen op de Medway moest tegenhouden en die tijdens de 'Tocht naar Chatham', in juni 1667, door het schip van kapitein Jan van Brakel in stukken zou zijn gebroken. Van Brakel stond onder bevel van Michiel Adriaenszoon de Ruyter. Deze actie gaf de Nederlanders direct toegang tot de Engelse vloot, waaronder het vlaggenschip *Royal Charles* van de Engelse koning Karel II. De Ruyter zou dit schip later triomfantelijk meevoeren naar Nederland. Het wapenschild dat de achtersteven sierde, hangt alweer sinds jaar en dag in het Rijksmuseum Amsterdam. O, wat een grote vernedering was deze verovering voor de Engelsen. Maar het gaf ook de aanzet tot een veelzijdige bloei van de Britse marine. Alle reden dus voor de gemeente Medway om de 350ste 'verjaardag' van dit historische drama aan te grijpen voor grootscheepse herdenkingen. Onderdeel van die herdenkingen, gehouden van 8 tot 17 juni, was de tentoonstelling *Breaking the chain* van Chatham Historic

Dockyard. De British Library, het National Maritime Museum in Greenwich, het Rijksmuseum en het Scheepvaartmuseum droegen hieraan bij met bruiklenen uit hun collecties en bijdragen aan de bijbehorende conferentie en lezingen.

Meewerken aan tentoonstellingen is niet alleen leuk en fascinerend, het geeft bibliotheken een unieke kans hun collecties te tonen aan een groot publiek. Maar het meest waardevol zijn in mijn geval de contacten die ik gelegd heb en die door deze samenwerking stevig verankerd zijn. Zo had ik nog niet eerder samengewerkt met de Chatham Historic Dockyard of met het Guildhall Museum in Rochester, de plaats aan de zuidoever van de Medway waar ik nota bene zelf woon. Hetzelfde geldt voor het Rijksmuseum en het Scheepvaartmuseum, terwijl maritieme geschiedenis een rol van betekenis speelt in de collecties van de British Library en het ook een van de dingen is die Groot-Brittannië en Nederland met elkaar verbinden.

Tja, en die bewuste ketting? Die is hoogstwaarschijnlijk niet gebroken maar gezonken – historici blijven erover touwtrekken. <

Marja Kingma (@marjakingma) is curator Germanic Studies bij de British Library.

Open toegang en de ondergang van Sci-Hub

Jos Damen bekijkt de nieuwe ontwikkelingen op informatiegebied met een kritische blik. Deze keer: Sci-Hub.

Door: Jos Damen

Ik hou van uitgevers. Het is niet bepaald *bon ton* om dat te zeggen in kringen van voorstanders van open access, maar ik meen het serieus. Uitgevers zijn goed in dingen waar onderzoekers en ook bibliothecarissen minder sterk in zijn: het organiseren van het proces van *peer review*, het maken van een gelikte website, het achter de broek zitten van redacteurs en auteurs, het markten van een tijdschrift. Dat is belangrijk, en omdat uitgevers afhankelijk zijn van de markt, zorgen ze ervoor dat hun producten er tiptop uitzien. Wie wel eens heeft geprobeerd een boek in elkaar te zetten, of een themanummer van een tijdschrift te maken, weet dat dat een vak is, en de uitgevers zijn de professionals.

Tegelijkertijd ben ik niet op mijn achterhoofd gevallen. 'Geef de keizer wat de keizer toekomt', dus ik vertel onderzoekers altijd dat ze hun rechten niet weg moeten tekenen in contracten ('handing over of copyright'), maar de uitgever gelimiteerd het recht moeten geven hun intellectuele arbeid te publiceren ('right to publish'). Ik ben ook een sterk voorstander van open access. Dat gaat automatisch, als je een paar keer op Afrikaanse universiteiten hebt rondgelopen en ziet op welke betaalmuren onderzoekers en studenten daar stuiten. De weg naar open toegang tot wetenschappelijke informatie is vrij duidelijk. De komende jaren zitten we in een hybride situatie,

en een langzame overgang is ook voor het wetenschappelijk bedrijf veel beter dan een abrupte breuk.

Morrelen aan betaalmuren

Al decennia morrelen criminelen en goedbedoelende voorstanders van open toegang aan de betaalmuren (*bien étonnés de se trouver ensemble*). In het verleden was dat onder meer internetactivist en cultheld Aaron Swartz (RIP). Tegenwoordig hebben we Alexandra Elbakyan, een neurologe en programmeur, die – oorspronkelijk vanuit een ideologisch standpunt – artikelen achter de betaalmuur vandaan ging peuteren. Dat lukte haar in Kazachstan fabuleus: in april 2017 had ze met haar Sci-Hub het slot van meer dan

Foto: Apneet Jolly, Wikimedia Commons

Alexandra Elbakyan (2010)

60 miljoen wetenschappelijke artikelen gesloopt en die (grotendeels dus illegaal) opengezet. Dat is ongelooflijk veel: volgens recent nieuws van *Science Magazine* heeft Sci-Hub inmiddels 69 procent van alle wetenschappelijke artikelen in handen.

Veel voorstanders van open toegang juichten dat toe. Het blad *Nature* noemde Elbakyan in maart 2016 in het rijtje van de tien mensen die er in de wetenschap het meest toe deden. De grote uitgevers waren niet geamuseerd. Sci-Hub kreeg de artikelen onder meer in handen door toegangaccounts van universiteiten tot de websites van uitgevers te hacken. Het schijnt dat er zelfs wetenschappers waren die hun wachtwoorden ter beschikking stelden.

Rechtszaak

Veel gebruikers waren blij met de gratis toegang. En dat waren niet alleen gebruikers in het arme zuiden. Uitgevers waren minder opgetogen. Elsevier spande een zaak aan tegen Sci-Hub, en in juni wees een rechtbank in New York de betreffende vordering van 15 miljoen dollar toe aan Elsevier. Sci-Hub moet gaan betalen, en op 22 september ligt er nog een rechtszaak te wachten van de American Chemical Society, die 4,8 miljoen dollar van Sci-Hub eist.

Het ziet er slecht uit voor Sci-Hub. Tijdens het schrijven van dit stuk verschenen twee nieuwtjes over de website die allebei op zijn minst verrassend waren. Het eerste nieuws was dat Sci-Hub niet meer toegankelijk is vanuit Rusland (en enkele andere landen). Dat zou komen door iets wat een formidabele grap lijkt (en tevens het tweede nieuwtje is): een nieuw ontdekte parasiet, gevonden in Mexico, is door de Russische ontdekkers vernoemd naar de grote dame achter Sci-Hub: *Idiogamma Elbakyanae*. Alexandra Elbakyan had haar commentaar klaar: niet Sci-Hub, maar de uitgevers zijn de echte parasieten, maar ze zou uit boosheid direct Sci-Hub in Rusland ontoegankelijk gemaakt hebben. Mogelijk bekijken we een van de laatste episoden van het Sci-Hub-verhaal, of vindt Sci-Hub een uitweg? <

Jos Damen is hoofd Bibliotheek & Informatie van het Afrika-Studiecentrum, Universiteit Leiden.

Landelijk Coördinatiepunt Research Data Management helpt onderzoeksondersteuners

Hoe zorg je voor je research data? Data-opslag, integriteit, privacy, infrastructuur... dat kan een universiteit nooit alleen. SURF, de ICT-organisatie voor hoger onderwijs en onderzoek, richtte twee jaar geleden het Landelijk Coördinatiepunt Research Data Management (LCRDM) op. Coördinator Ingeborg Verheul vertelt. 'We zijn nog lang niet klaar met research data.'

Door: de redactie

Ingeborg Verheul

Foto: Monique Kooijmans

Waarom een Landelijk Coördinatiepunt?

'Digitalisering maakt onderzoek steeds omvangrijker en complexer. Hergebruik van data wordt belangrijker. Subsidieverstrekkers zoals NWO en de Europese Unie vragen bij de subsidieaanvraag om een verantwoording hoe men met de data omgaat. Een paar fraudegevallen die breed in de media werden uitgedragen, vestigden de aandacht op de noodzaak voor reproduceerbaarheid van onderzoek. De uitdagingen zijn groot, en de urgentie is hoog om hier samen mee aan de slag te gaan.'

Wat is het precies?

'Het Landelijk Coördinatiepunt is een groot netwerk van experts uit allerlei typen onderzoeksinstellingen, die met elkaar samenwerken op onderwerpen als: 1. *toegankelijkheid en opslag van onderzoeksdata*, zoals een dienstencatalogus en technische infrastructuur; 2. *juridische aspecten*: hoe gaan we goed met persoonlijke data en privacy om? en 3. *voorlichting en engagement*: hoe helpen we de onderzoeker zo met zijn data om te gaan dat ze waar mogelijk ook nog herbruikbaar zijn?'

'Daarnaast is er een coördinerend bureau, dat de werkgroep ondersteunt en informatie biedt via een website en een online wiki. Mijn rol is die van Landelijk Coördinator, de spin in het web. Een leuke baan, met veel contacten, ook in universiteitsbibliotheken.'

Wat heb je aan het LCRDM?

'We helpen vooral onderzoeksondersteuners, en die bevinden zich vaak in de bibliotheek. De gemiddelde onderzoeker is helemaal niet zo geïnteresseerd in het schrijven van datamanagementplannen en zo meer. De onderzoeksondersteuner helpt de onderzoeker de zaken goed te regelen rond data, van de subsidieaanvraag tot en met de duurzame opslag en toegang na afloop.'

'Bij het LCRDM vind je een netwerk van deskundigen om mee te sparren. In onze wiki kun je veel informatie vinden. Bijvoorbeeld overzichten van datamanagementplannen die in Nederland gebruikt worden, of een lijst met criteria waaraan zo'n plan moet voldoen. Ook is er een overzicht van de eisen die de verschillende financiers aan een datamanagementplan stellen. Moet je een onderzoeker

helpen die onderzoek doet met persoonsgegevens, dan zijn er handige referentiekaarten die je stap voor stap laten zien waar je allemaal aan moet denken. Ook is er een voorbeeld van een *informed consent*: een contract dat je op moet stellen met de mensen waarvan onderzoeksgegevens worden verzameld. Dit zijn maar een paar voorbeelden. Natuurlijk kun je in de wiki ook je eigen input geven.'

Wat is er al gebeurd?

'De afgelopen drie jaar zijn er diverse landelijke bijeenkomsten georganiseerd, om mensen uit het veld bij elkaar te brengen en kennis uit te wisselen. Noemenswaardig was het congres in april 2016 over privacy en onderzoeksdata. Dat werd georganiseerd door de Juridische werkgroep en leverde input voor de Amsterdam Call for Action, een Europees beleidsdocument dat het uitgangspunt vormde voor het Nationaal Plan Open Science (februari 2017). In december vorig jaar organiseerden we een seminar in Wageningen over RDM-beleid: wat is nou eigenlijk goed RDM? Dat was vooral gericht op beleidsmakers. De re-

sultaten van de bijeenkomsten vind je op de website en in de wiki. Dit najaar staan netwerk-bijeenkomsten op het programma voor iedereen die werkzaam is in de nieuwe beroepen van data steward of datamanager.'

Wat kunnen we de komende tijd verwachten?

'In mei volgend jaar moet iedere instelling voldoen aan de nieuwe wet Algemene Verordening Gegevensbescherming. Deze Europese wet schrijft voor hoe een instelling met privacy-gevoelige data om moet gaan. Dit wordt nog spannend. Er is een *maturity* model ontwikkeld, aan de hand waarvan je binnen je eigen instelling kunt vaststellen waar je nu staat en wat er allemaal nog moet gebeuren om aan alle eisen te voldoen. Daarnaast wordt er in de slipstream van deze wet ook gewerkt aan de herziening van de gedragscode persoonlijke data van de VSNU, de Vereniging van Universiteiten.'

'Verder organiseren we op 8 februari volgend jaar een groot congres over RDM waarin de resultaten van de eerste drie jaar LCRDM gepresenteerd zullen worden. Dus: zorg dat je erbij bent!'

<

Sjors de Valk

wissel COLUMN

Level up!

Welke erfgoedinstelling vindt zich een IT-organisatie? Heeft agile in de vingers? Ziet het belang van digitale transformatie? Is een *challenger* of zelfs *disruptor*? Meet zich met Netflix, Uber of Spotify?

Ik ken er geen. En dat is verontrustend. Want IT is een drijfveer van verandering, een stuwende, voortdurende kracht die grote invloed heeft op de maatschappij. Daar hoort erfgoed onlosmakelijk bij.

Toch worstelen erfgoedinstellingen ermee. Drie knelpunten uit mijn erfgoedpraktijk.

Kennis en regie ontbreken, zowel bij managers als medewerkers. Er wordt veel gepraat over IT – héél veel gepraat. Helaas vaak in abstracties, zonder concrete doelen en acties. Leveranciers van IT-oplossingen vullen die leemten aan, doorgaans uit nood en met goede bedoelingen. Maar hierdoor vaart een instelling geen eigen koers. *If you don't know where you're going, any road will take you there.*

IT-projecten gaan stroef. Ze zijn omvangrijk en onhaalbaar en even ingrijpend als ongrijpbaar. De urgentie mist. Weken, zelfs maanden verstrijken zonder meetbare voortgang en resultaten. Deadlines? Symbolisch en elastisch. En *output* triomfeert over *outcome*.

Bestaande IT-producten zitten klem. Klem in de status quo. Enerzijds vergen ze beheer en onderhoud en dus mensen en middelen die niet voor vernieuwing en innovatie ingezet kunnen worden. Anderzijds zijn ze verweesd. Dat verouderde collectiebeheersysteem voldoet niet meer aan hedendaagse IT-

‘Gebruikers verwachten een moderne user experience à la Airbnb of Instagram. Niet omdat het uitmuntend is, maar de norm’

Sjors de Valk is zelfstandig informatieanalist en betrokken bij diverse IT-initiatieven in de erfgoedsector.

standaarden. En dat webplatform van drie jaar geleden is nu antiek: gebruikers verwachten een moderne *user experience* à la Airbnb of Instagram. Niet omdat het uitmuntend is, maar de norm.

De gevolgen van deze knelpunten zijn groot. Zonder goede IT komt een

erfgoedinstelling niet vooruit. Zonder goede IT hapert dienstverlening en zijn die fantastische schatten in collecties onvindbaar en onbruikbaar voor gebruikers. Zonder goede IT neemt de maatschappelijke waarde van erfgoed af, zeker in een digitaliserende samenleving waar *digital natives* maatgevend worden.

Erfgoedinstelling, het kan anders. Het moet anders. Hoe?

Denk in IT-producten, niet in IT-projecten. Een project gaat voor kortetermijnprofijs, voor grote-stappen-snel-thuis. Een product, daarentegen, gaat voor z'n gebruikers. Voor stabiliteit en duurzaamheid. Voor structurele aandacht en stapsgewijze verbetering. Een product heeft een eigenaar. Geen projectmanager die tijdelijk toeslaat, maar iemand met *skin in the game* – iemand die verantwoordelijk is en blijft voor het product.

Betrek mensen met sturingskracht. Mensen met verstand van IT op strategisch en tactisch niveau, of ze nu CIO, CTO, architect, informatiemanager of anders heten. IT is complex en nooit af. Dat vereist toewijding van experts, zowel bij een grote als een kleine erfgoedinstelling.

Bovenal: leer van IT te houden. Omarm het – met hart en ziel (en een dosis *nerdiness*). Denk als een IT-organisatie. Doe als een IT-organisatie. Je bent een IT-organisatie. *Level up!*

<

Een huwelijk van informatie en kapitalisme

De grenzen van het internet komen steeds dichterbij, vooral voor koplopers als Amazon. 's Werelds grootste e-commercebedrijf ziet zijn groei echter niet haperen, want voorbij de grens van online retailing ligt namelijk de fysieke winkel. Nu Amazon de digitale markt heeft veroverd, is het de beurt aan de echte wereld. Ook bij deze expansiedrift spelen digitale informatie en data een sleutelrol. Amazon is de culminatie van het huwelijk tussen informatievergaring en ongeremd kapitalisme.

Vincent Janssen *****

‘Amazon was vanaf het eerste moment bedoeld om een webwinkel te worden waar algoritmes leidend zijn’

Geen enkel ander bedrijf heeft dit jaar zoveel nieuwskoppen weten te sieren als Amazon. Elke dag van de week is er wel iets te melden, variërend van een technologische doorbraak tot de kortstondige verovering van de titel rijkste-man-op-aarde door Amazon-oprichter Jeff Bezos. Vreemd is dat niet, want de onderneming van Bezos is een van de meest succesvolle uit de geschiedenis. Het ontstaan van dit zakenimperium lijkt daarmee mooi aan te sluiten bij het *American Dream*-narratief van de andere grote Amerikaanse techgiganten. Het oorsprongsverhaal van Bezos' onderneming wijkt echter af. Net als Bill Gates en Steve Jobs begon Bezos in een garage, maar zijn verhaal is dat van een harde zakenman die al vroeg de economische kracht van internet inzag. Amazon was vanaf het eerste moment bedoeld om een webwinkel te worden waar algoritmes leidend zijn. Het feit dat Bezos begon met de verkoop van boeken berust louter op toeval.

Whizzkids

Sinds de start van Amazon in 1994 werd het kantoor voornamelijk bemand door whizzkids: jonge programmeurs, wiskundige genieën en logistieke bollebozen. Bezos' ambitie was niets meer dan zoveel mogelijk pakketjes zo snel en goedkoop mogelijk bij de klant afleveren. De groei van zijn bedrijf ging gepaard met een even snelle ophoping van rekenkracht, data, failliete concurrenten en gefrustreerde leveranciers. Nadat Bezos de Amerikaanse boekhandelaars en uitgeverij buitenspel had gezet, stuurde hij zijn digitale armada richting andere markten. Het Amerikaanse shoppingfenomeen *Black Friday* werd zo steeds minder populair, omdat Amazon het hele jaar door dezelfde producten aanbod tegen bodemprijzen. Hoewel het bedrijf zijn ups-and-downs kende, stormde het steeds harder af op zijn oorspronkelijke doel: een winkel waar mensen echt alles kunnen kopen.

‘De wekelijkse lijst Amazon Charts rangschikt bestsellers niet alleen op verkoopaantallen, maar ook op lezersdata’

Marktleider

In het licht van Amazons streven om marktleider in verschillende productgroepen te worden, wekt de opening van fysieke boekwinkels geen verbazing. Op het moment dat Amazon de ebookrevolutie leidde met de Kindle en meer dan de helft van de boekenverkoop in de VS voor haar rekening nam, leek het openen van een stenen boekwinkel in eerste opzicht tegenstrijdig. Amazon is er immers medeverantwoordelijk voor dat steeds meer boeken uit het straatbeeld verdwijnen. Met de boekwinkels heeft Bezos een andere intentie: niet alleen fungeren ze als showroom

voor de webwinkel, ook hebben ze als doel online aankopen te stimuleren en data van (potentiële) klanten te verzamelen. Alleen qua uiterlijk lijken de winkels op die van concurrenten. Maar verder laat Amazon zich zowel offline als online uitsluitend leiden door data en algoritmes.

Dataverzamelaars

De verkoop van boeken gaat bij Amazon niet gepaard met *expert reviews* en sentiment. Het enige dat telt zijn de spijkerharde cijfers. Dit bleek wel uit de publicatie van de eerste *Amazon Charts* in mei van dit jaar. Deze wekelijkse lijst rangschikt

AMAZON ALS WERKGEVER

Hoewel Amazon vaak in één adem genoemd wordt met de techgiganten Alphabet, Facebook en Apple, is haar behoefte aan arbeidskrachten afwijkend. Amazon is namelijk een versmelting van het digitale en het fysieke; het bedrijf levert immers vooral fysieke producten. Hierdoor is er, naast programmeurs en ander hoger opgeleid personeel, veel vraag naar laagopgeleide arbeidskrachten. Economen zien vooralsnog een positief effect op het gebied van werkgelegenheid door de komst van Amazon. Het aantal van 382.000 werknemers (en ruim 100.000 nieuwe banen die er in de komende twee jaar bij komen) weegt tot dusver op tegen de verdwenen banen van concurrenten die inmiddels hun deuren hebben gesloten. Maar experts verwachten dat de verdergaande automatisering in warenhuizen en bij bezorgdiensten (denk aan drones en zelfrijdende voertuigen) dit aantal op de lange termijn zal doen slinken. Verder is Amazon berucht om haar slechte arbeidsomstandigheden en haar afkeer van vakbonden.

‘Jef Bezos slokte ook dataverzamelaars GoodReads en Internet Movie Database op’

AMAZON BUSINESS

Amazon houdt zich niet alleen bezig met B2C (Business to Consumer), maar ook steeds meer met B2B (Business to Business). Via Amazon Web Services biedt Amazon Business (de B2B-tak van het bedrijf) een steeds groter pakket van online diensten en software aan, onder andere aan Spotify en Netflix. Recente geruchten geven ook aan dat Amazon negen miljard dollar overheeft voor de zakelijke chat-app Slack. Deze bizar hoge prijs (6000 dollar per Slack-gebruiker) doet vermoeden dat de internetgigant grootse plannen heeft met deze potentiële zakelijke afzetmarkt. Amazon Business ziet haar marktaandeel tevens steeds meer groeien en zij biedt al ruim negen miljoen producten aan. Dankzij de snelle groei harkte Amazon Business in vier jaar tijd al meer dan een miljard dollar uit de zakelijke wereld binnen.

de bestsellers niet alleen op verkoopaantallen, maar ook op lezersdata. Plotseling bleek dat Amazons ebook- en luisterboek-producten – Kindle en Audible – *dataverzamelaars* zijn. Kindle registreert bijvoorbeeld de exacte leesduur van een boek, en stuurt deze gegevens terug naar Amazon. Hierdoor weet de online retailer precies hoe en wanneer ieder ebook gelezen wordt, bij welke passages mensen afhaken en welke stukken zij herlezen.

Deze data wordt uiteraard niet alleen gebruikt voor de creatie van een populariteitslijstje, maar ook voor de productie en verkoop van eigen producten. Het bedrijf geeft steeds meer boeken en andere media in eigen beheer uit – en met behulp van alle data kan Amazon als uitgever vooraf een inschatting maken hoe goed een product zal verkopen. Of Amazon ook de *inhoud* van de door haar uitgegeven media gaat afstemmen op de verzamelde data is nog niet bekend. Door continu te meten wat de consument wel of niet bevalt, kan de ontwikkeling van de content in elk geval steeds nauwkeuriger afgestemd worden op de wensen van de beoogde doelgroep. Overigens gebruikt Netflix ook al kijkersdata bij de productie van haar Netflix Originals-series en -films.

Van productie tot recensie

Data uit klantervaringen blijkt cruciaal voor het succes van Amazon, maar de stroom aan gegevens uit de Kindle en Audible was blijkbaar niet genoeg. Bezos slokte daarom nog een andere dataverzamelaar op: GoodReads. 's Werelds meestgebruikte literaire recensiepagina werd in 2013 ingelijfd en zij biedt het bedrijf een dieper inzicht in hoe lezers hun producten beleven. Amazon is dan ook veel meer dan een online boekwinkel; de onderneming heeft inmiddels bijna de gehele levensloop van een boek in handen – van productie tot recensie.

Deze agressieve strategie bleef niet beperkt tot de boekenmarkt. In 1998 kocht Amazon al de Internet Movie Database (IMDB), waar maandelijks 250 miljoen mensen serie- en filmbeoordelingen invoeren en raadplegen. Hoewel velen de belangenverstrengeling hekelen, zorgt het

volgens Amazon wel voor een zo laag mogelijke kost- en verkoopprijs van haar media. Het bedrijf gebruikt de data (uit de webshop, IMDB, GoodReads, enzovoort) namelijk ook voor de optimalisering van de *supply chain* en distributie. Amazon hanteert een gepatenteerd anticiperend distributiemodel, waarmee zij met data-analyses voorspellingen maakt van verkoopcijfers. Zo kan zij vooraf de verzending en bevoorrading van producten optimaliseren, waardoor kosten én verkoopprijzen gedrukt worden.

Meedogenloze concurrentie

Na de boekwinkels en multimediabedrijven lijken nu de supermarkten aan de beurt te zijn. Het wereldnieuws dat Amazon supermarktketen Whole Foods overnam sloeg in als een bom (ook op de beurzen). Ondanks dat Whole Foods slechts uit vierhonderd kleine biologische winkels bestaat, voelen economen en beleggers de *Amazon treatment* al aankomen: meedogenloze concurrentie in de markt door de disruptieve inzet van data.

De overname laat tevens de ongeremde doelgerichtheid zien van Bezos. Hij betreedt een markt waar traditionele giganten als Walmart en Kmart nu nog de scepter zwaaien. De overname ondervond zelfs politieke weerklank in de VS; daar vreest men inmiddels voor een monopoliepositie van Amazon. Niet door de overname van de fysieke Whole Foods-winkels, maar omdat Amazons 'online verdienmodel en grootte hen toelaat om oneerlijk te concurreren met iedere supermarkt in het land', aldus een klacht van de United Food and Commercial Workers International Union.

Roomba's en drones

Of klachtbrieven van vakbonden naar liberale overheden de expansiedrift van Amazon kunnen remmen lijkt zeer onwaarschijnlijk. Het bedrijf blijft vooralsnog nieuwe markten aanboren, al lijken de relaties tussen de verschillende investeringen in eerste instantie zoek. Zo zet Amazon de laatste tijd stevig in op de markt voor meubels en interieurdecoratie; gerobotiseerde stofzuigers, bezorgdrones en

augmented reality shopping. De verbindende factor is echter veelal het vergaren van informatie en data over haar klanten. Zo aast Amazon al een tijdje op de data van Roomba's (robotstofzuigers) en heeft de online retailer een patent aangevraagd om bezorgdrones te maken die tevens de huizen van haar klanten kunnen scannen. Wat Amazon exact met al die woningdata wil, is vooralsnog een mysterie. Het is aanmerkelijk dat het bedrijf ook deze consumentendata zal inzetten om haar klanten nog meer producten op te dringen.

De indringerige verkoopstrategie van Amazon-producten gaat zelfs nog een stap verder. Het bestellen van producten via spraakassistent Alexa op thuisapparaten, zoals de Amazon Echo, wordt bijvoorbeeld steeds eenvoudiger (zie kader). Daarnaast verschijnt binnenkort de social media-app Spark, een Pinterest-achtig platform waar je je eigen interesses (in bijvoorbeeld decoratie en mode) kunt delen en tegelijkertijd nieuwe Amazon-producten kunt ontdekken en kopen.

Data = winst

Aan stevige kritiek op Amazon ontbreekt het natuurlijk niet. In het bijzonder is de vrees voor een monopolie in sommige markten (of zelfs in alle markten) sterk aanwezig. Maar de angst voor alleenheerschappij is hoogstwaarschijnlijk onterecht; andere grote e-commerce corporaties, zoals eBay en Alibaba, zijn nog steeds sterke concurrenten. Qua datavergaring is Amazon een van de koplopers, maar zij is zeker niet de enige, de eerste of de laatste. Amazons monstrueuze omvang en haar koelbloedige oprichter Bezos krijgen veel media-aandacht, maar in het kielzog van de onderneming volgen vele andere bedrijven. De expansie van Amazon heeft namelijk een stroomversnelling in gang gezet, waardoor concurrenten in rap tempo gedwongen worden om te innoveren. Alleen de rivalen die niet meegaan in de technologische *rat race* stranden, zoals de vele boekenketens die te laat hebben ingezien dat data en informatie gelijkstaan aan winst. Tevens biedt Amazon een aantal van haar producten (zoals de Echo) als open source platform aan, zodat andere innovatieve

bedrijven en startups deze kunnen doorontwikkelen.

Met een beschuldigende vinger wijzen naar de hardvochtige, privacyschendende handelswijze van Amazon levert niets op, omdat het bedrijf slechts de aanbodfunctie in de marktwerking inneemt. Vanuit de vraagzijde – de consument – worden de verwachtingen die men van bedrijven heeft steeds verder opgeschroefd: lagere prijzen, snellere levering, groter aanbod, enzovoort. Voor de bevrediging van al deze behoeften betaalt de consument wel een prijs: het afstaan van zijn klantgegevens. Of liever gezegd: *alle* klantgegevens.

Ringdrager

Het is duidelijk dat Amazon geen sociale instelling is met een maatschappelijke meerwaarde of een ethisch plichtsgevoel; het is een bedrijf dat omzet genereert en de vraag van de consument bedient. Logisch, want dit is immers wat een commercieel bedrijf definieert. Toch zetten critici telkens – tijdelijk – de hakken in het zand als een internetgigant als Amazon nog meer gegevens wil opslokken en de privacy-overeenkomsten verandert. Het verzet wordt echter keer op keer ingehaald door de koopzucht van de consument en zijn bijgestelde digitale verwachtingen van webshops, waardoor de voorwaarden opnieuw geaccepteerd worden. Zolang genoeg consumenten mee blijven gaan met deze ontwikkelingen en de grenzen van hun privacy steeds verleggen, heeft een aanbieder nagenoeg vrij spel. Als Amazon in dit kader van marktwerking geplaatst wordt, lijkt het fenomeen plotseling minder verbazingwekkend.

Niet alleen Jeff Bezos en zijn whizzkids zijn verantwoordelijk voor het aanjagen van de spannende en datagedreven economische toekomst. Het huwelijk tussen informatie en kapitalisme is namelijk al jaren geleden voltrokken; Amazon was slechts de ringdrager. En dat terwijl wij, de consumenten, massaal getuige waren en geen bezwaar maakten. <

Vincent Janssen is redacteur van IP en specialist Scientific Information bij de Maastricht University Library.

‘Het verzet tegen gewijzigde privacy-overeenkomsten wordt keer op keer ingehaald door de koopzucht van de consument en zijn bijgestelde verwachtingen van webshops’

ALEXA, ECHO EN PRIVACY

Een van Amazons meest ambitieuze projecten is haar artificiële intelligentie-programma, waarvan spraakassistent Alexa de meeste bekende uitkomst is. Nu Alexa al deel uitmaakt van tientallen miljoenen huishoudens, met dank aan de Echo-luidspreker, investeert het bedrijf veel in R&D om de kunstmatige intelligentie te verbeteren. Het doel is om Alexa een onmisbare compagnon te laten worden, waarbij je het liefst zoveel mogelijk Amazon-producten gaat bestellen. Hiervoor is het echter van belang dat Alexa toegang heeft tot heel veel persoonlijke gegevens. Niet alleen je creditcardgegevens, maar ook je hobby's, favoriete muziek, kledingsmaak, enzovoort. Amazon heeft al deze data echter al in haar bezit dankzij het online shopgedrag van de gebruikers. Als Alexa straks ingebouwd is in wasmachines, auto's en zelfs tandenborstels, wordt het steeds lastiger om de privacy van de gebruikers te kunnen waarborgen. Om het vertrouwen van de klant te behouden, doet Amazon er daarom alles aan om de software en de apparaten zo goed mogelijk te beveiligen.

Digitale transformatie van Nederlands' omvangrijkste collecties muzikaal erfgoed

De collecties van de voormalige Muziekbibliotheek van de Omroep en het voormalige zelfstandige Nederlands Muziek Instituut zijn uniek in hun soort. Onder invloed van verminderde overheidssteun hebben ze een ingrijpende – digitale – transitie ondergaan.

Moira Meijer

Muzikaal erfgoed – (blad)muziekcollecties – is her en der verspreid online te vinden. Variërend van individuele websites van relatief bescheiden omvang, veelal particuliere initiatieven met een aanbod van muzikaal erfgoed, tot meer omvangrijke websites van (openbare) muziekbibliotheken en (erfgoed)organisaties specifiek gericht op (blad)muziekcollecties.

Ondanks deze verscheidenheid aan gedigitaliseerde en born digital bladmuziek op het web blijkt nog maar een relatief klein gedeelte van de muzikale erfgoedschatten gedigitaliseerd en online beschikbaar te zijn. Een onderzoek van ENUMERATE/DEN uit 2014 maakt duidelijk dat slechts twaalf procent van de collecties bladmuziek van Europese erfgoedinstellingen was gedigitaliseerd. Een klein percentage als je bedenkt dat bladmuziek als een 'universele taal' kan fungeren voor een breed (internationaal) publiek ten behoeve van uitvoering en onderzoek. Nederlandse erfgoedinstellingen 'scoorden' daarbij een percentage van rond de dertig procent, wat gering blijft in vergelijking met de digitale beschikbaarheid van beeldmaterialen als posters, schilderijen, tekeningen en foto's; die zijn, aldus het onderzoek, voor zo'n zestig procent gedigitaliseerd.

Definiëring

Het begrip 'muzikaal erfgoed' laat zich niet makkelijk omschrijven. Een poging

tot definiëring van het meer algemene begrip 'cultureel erfgoed' luidt: 'alle uitingen en sporen van menselijke handelingen en gedragingen die wij van onze voorgangers overgeleverd kregen en waar we als individu of als samenleving een bepaalde waarde aan hechten'.* Het muzikaal erfgoed is daarbij zeer divers, met zowel materieel als immaterieel erfgoed en documenten en objecten van middeleeuwen tot heden die op het gebied van behoud en beheer een verschillende aanpak vereisen.

Bewaarplaatsen

Twee bewaarplaatsen van muzikaal erfgoed in Nederland zijn de muziekbibliotheek van het Muziekcentrum van de Omroep (MCO-MB, ook wel de 'omroepmuziekcollectie' genoemd) en het Nederlands

'Op het web blijkt nog maar een relatief klein gedeelte van de muzikale erfgoedschatten gedigitaliseerd en online beschikbaar te zijn'

Muziek Instituut (NMI). Het NMI richt zich vooral op klassieke muziek, terwijl de omroepmuziekcollectie een breder muzikaal terrein beslaat. Beide muziekcollecties zijn zowel kwalitatief als kwantitatief uniek te noemen.

De omroepmuziekcollectie bestaat uit zo'n vijf kilometer materiaal en bevindt zich in de kelders van het Muziekcentrum van de Omroep in Hilversum. Zij bestrijkt een breed terrein aan genres en bezettingen, waaronder klassiek, lichte muziek, radiotunes, hoorspelen, vocale muziek en orkestmuziek. De collectie telt zo'n half miljoen stuks bladmuziek die in de afgelopen circa tachtig jaar zijn verzameld. Hieronder bevindt zich handgeschreven bladmuziek, speciaal geschreven voor radio- en televisieprogramma's. Voor 99 procent zijn deze stukken nooit uitgegeven, dus uniek materiaal. De oudste partituren dateren uit de jaren dertig van de twintigste eeuw.

De collectie van het Nederlands Muziek Instituut (NMI) beslaat momenteel circa 4.000 strekkende meter. De archieven bevatten duizenden muziekhandschriften, brieven en andere documenten. Van zo'n 600 Nederlandse componisten en toonkunstenaars uit de negentiende en twintigste eeuw beschikt het NMI over de persoonlijke archieven. Daarnaast is er een muziekbibliotheek met een collectieomvang van ongeveer 200.000 stuks, met uitgaven van 1492 tot heden. De bibliotheek bevat talrijke oude drukken van muziekuitgaven en muziektraktaten, naast moderne uitgaven en naslagwerken met betrekking tot de nationale en internationale muziekgeschiedenis. Ook beschikt het NMI over autografen van componisten als Beethoven, Mozart, Liszt en Schumann.

Ontwikkelingen

In tegenstelling tot het NMI is de MCO-MB-locatie niet openbaar: het is altijd een bedrijfsbibliotheek geweest, bedoeld voor

medewerkers van de omroepen. Dat heeft niet bijgedragen aan de bekendheid van deze unieke muziekcultuur buiten 'omroerland'.

De MCO-MB is in 1980 begonnen met een digitale catalogus. De bekendheid ervan is vergroot doordat deze catalogus in 2005 – verre van compleet – beschikbaar is gekomen op www.mcomb.nl. Om de collectie ook buiten de omroepomgeving toegankelijk te maken, zijn zo'n 5000 stukken gedigitaliseerd en, omstreeks 2011, beschikbaar gesteld op muziekschatten.nl. Deze website is een initiatief van de MCO-MB en werd gerealiseerd met steun van het ministerie van OCW in het kader het programma *Digitaliseren met beleid*.

Het NMI werd in 2006 door het ministerie van OCW benoemd tot sectorinstituut en behoorde daarmee tot de langjarig gesubsidieerde instellingen in de basisinfrastructuur, met als streven: Nederlands muzikaal erfgoed verzamelen, bewaren, ontsluiten en beschikbaar stellen.

Zowel de MCO-MB als het NMI heeft enerzijds door drastische bezuinigingsmaatregelen van het Rijk vanaf 2013 en anderzijds door digitalisering een ingrijpende transitie ondergaan. Formeel is de muziekbibliotheek van de publieke omroep als gevolg van de bezuinigingen in de cultuursector per 1 augustus 2013 gesloten; de collectie staat sindsdien onder beheer van de Stichting Omroep Muziek, de opvolger van het MCO. Het NMI kon als gevolg van diezelfde bezuinigingen niet langer als zelfstandig instituut blijven bestaan, en is vanaf 2013, na een reorganisatie, gefaseerd geïntegreerd in het Haags Gemeentearchief.

Toekomstperspectief

Het zijn ingrijpende veranderingen geweest voor zowel de MCO-MB als het NMI, met consequenties voor de personele bezetting en de dienstverlening aan het

Beeld: Mengelbergarchief, © Nederlands Muziek Instituut / Haags Gemeentearchief

Omslag van de partituur van dirigent Willem Mengelberg van de compositie 'Ein Heldenleben' van Richard Strauss.

publiek. Welk toekomstperspectief hebben beide organisaties anno 2017 voor ogen? Hoe willen zij hun doel – de muziekcultuur (digitaal) ontsluiten voor onderzoek, uitvoering en publicatie – realiseren? Welke rol is hierbij weggelegd voor beoogde doelgroepen en (eventuele) partners? Deze vragen zijn voorgelegd aan betrokkenen van beide organisaties.

Chaja Beck, conservator muziekarchieven bij het NMI, benadrukt dat de collecties van beide muziekinstituten weliswaar tot de omvangrijkste collecties Nederlands muzikaal erfgoed behoren, maar dat er nog veel meer collecties Nederlands muzikaal erfgoed zijn. Het is vooral een probleem dat er veel versnippering is en dat nog niet duidelijk is wat zich waar en in

‘Zoals bij veel muziekarchieven vormt de huidige auteursrechtwetgeving een bottleneck om het gescande materiaal online te zetten’

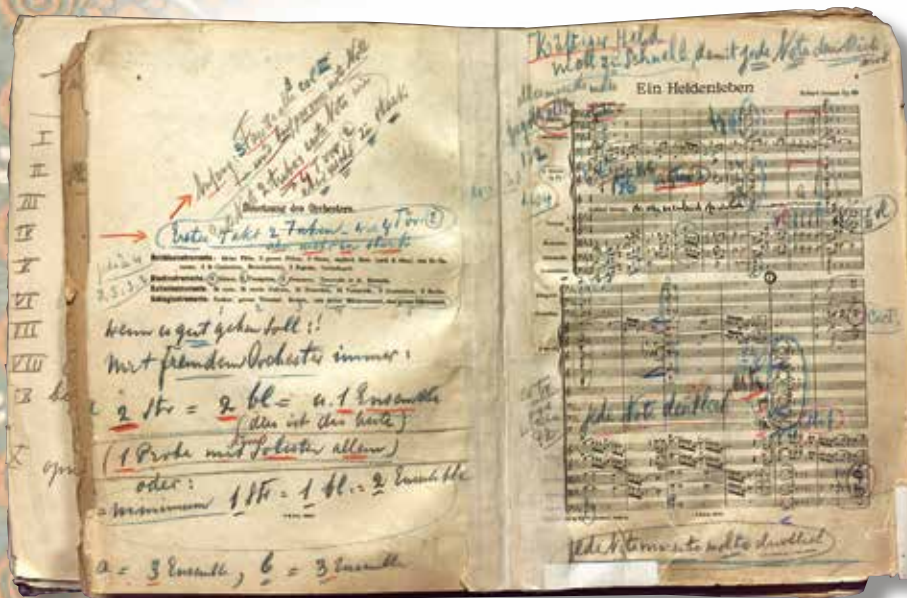

Voorzitter concertprogramma van de eerste Nederlandse uitvoering in 1909 van de Zevende Symfonie van Gustav Mahler, gediïrecteerd door de componist.

welke vorm bevindt. Om hier verandering in te brengen werd enige tijd geleden, dankzij een bijdrage van het ministerie van OCW, gestart met de portal Digitale Wegwijzer Muzikaal Erfgoed in Nederland (zie muzikaalerfgoed.nl). Door het projectmatige karakter van dit initiatief ontbreken echter structurele middelen en wordt de site momenteel niet verder ontwikkeld.

Digitaal karakter

Een feit is dat de dienstverlening van het NMI, sinds de fusie met het Haags Gemeentearchief, een nog sterker digitaal karakter heeft gekregen. Zo beschikt het NMI niet meer over een eigen, maar een met het Haags Gemeentearchief gedeelde balie/studiezaal en is er bij de muziekbibliotheek geen sprake meer van een open

Directiepartituur met aantekeningen van dirigent Willem Mengelberg van de compositie 'Ein Heldenleben' van Richard Strauss.

Beeld: Mengelbergarchief; © Nederlands Muziek Instituut / Haags Gemeentearchief

opstelling. Een consequentie van de integratie met het Haags Gemeentearchief is dat de muziekcollecties, voor zover mogelijk, geconverteerd worden naar andere databases, om zo via de portal archieven.nl beschikbaar te worden gesteld.

Het Haags Gemeentearchief – en daarmee ook het NMI – hanteert een beleid van scanning-on-demand. Maar zoals bij veel muziekarchieven vormt de huidige auteursrechtwetgeving een bottleneck om het gescande materiaal vervolgens online te zetten.

Verder is samenwerking met partners van groot belang, waaronder ook kennisdeling tussen de leden van de Nederlandse Vereniging van Muziekbibliotheken, Muziekarchieven en Muziekdocumentatiecentra. Mogelijk kunnen hogescholen en universiteiten als partners fungeren bij de ontwikkeling van nieuwe digitale toepassingen voor het NMI en wordt hierbij ook een nieuw en jonger publiek bereikt.

Transformatie

Over muziekbibliotheken, de digitalisering van bladmuziek en de MCO-MB in het bijzonder sprak ik met Jan Jaap Kassies en Eric van Balkum, beiden (voormalige) medewerkers van de MCO-MB. In december 2016 werd bekend dat de Stichting Omroep Muziek een subsidie kreeg van het

ministerie van OCW en een structurele bijdrage van de gemeente Hilversum. Dankzij deze financiële toezeggingen wordt het nu mogelijk een substantieel deel van de omroepmuziekcollectie digitaal te ontsluiten en medio 2020 voor een zo breed mogelijk publiek online openbaar te maken. Hierbij is de benaming archief nu beter op zijn plaats dan de benaming bibliotheek.

De ambitie hierbij is om de collectie op een manier te ontsluiten die recht doet aan een bladmuziekcollectie, met andere woorden: met functionaliteit gericht op bladmuziek. Bijvoorbeeld door de mogelijkheid te bieden te kunnen verfijnen op de muzikale bezetting met muziekinstrumenten als solo-instrument en in combinatie met andere muziekinstrumenten. De ervaringen die zijn opgedaan met het voorafgaande digitaliseringsproject *Muziekschatten* met zoek- en browse-ingangen om bladmuziek te doorzoeken kunnen hierbij als voorbeeld dienen.

Verder zouden Kassies en Van Balkum de content willen presenteren in de vorm van 'verhalen', zodat de bladmuziek nog meer gecontextualiseerd weergegeven wordt.

Daarbij wordt de content met gerelateerde (erfgoed)bronnen verweven, zodat samenhang tussen bronnen/(erfgoed)collecties zichtbaar kan worden gemaakt. Zo is er contact met het Nederlands Instituut voor Beeld en Geluid over mogelijkheden zoals het combineren van bladmuziek en geluids-/beeldopnamen. Men is zich er, net als bij het NMI, terdege van bewust dat samenwerking met partners van groot belang is. Ook onder leden van de Nederlandse Vereniging van Muziekbibliotheken, Muziekarchieven en Muziekdocumentatiecentra zou die samenwerking verder geïntensiveerd kunnen worden, mede vanwege het bieden van een duidelijk overzicht waar in Nederland zich precies het muzikale erfgoed bevindt. Ervaringen en kennis kunnen worden gedeeld met het zoeken naar gezamenlijke kansen. Verder kan het publiek een (grotere) rol spelen bij het ontsluiten/contextualiseren van de collectie. Het Nederlands Instituut voor Beeld en Geluid gaat als innovatielab-partner van de Stichting Omroep Muziek hiervoor de mogelijkheden onderzoeken.

Tot slot

Kortom, de MCO-MB (waarvan de collectie nu dus onder beheer is van Stichting Omroep Muziek) ondergaat een transformatie van een relatief gesloten bedrijfsbibliotheek naar een muziekarchief, waarbij de nadruk komt te liggen op erfgoedwaarde en digitale dienstverlening voor een zo breed mogelijk publiek. Ook voor het NMI geldt een transformatie naar steeds meer digitale dienstverlening, waarbij het belangrijk is erfgoed onder de aandacht te brengen van een nieuw (en jonger) publiek, dat daarbij mogelijk ook als partner kan fungeren. Last but not least, digitaal of niet digitaal: het blijft een uitdaging om zoveel mogelijk mensen voor muzikaal erfgoed te interesseren.

* Eugene Schreurs, Naar een definitie van muzikaal erfgoed, In: *Achter de muziek aan – Muzikaal erfgoed in Vlaanderen en Nederland*, onder redactie van Maarten Beirens, Ellen Kemper en Heidi Moyson; Uitgeverij Acco: Leuven / Den Haag; eerste druk 2010.

Moira Meijer heeft Culturele informatiewetenschap gestudeerd aan de Universiteit van Amsterdam (UvA) en Klassiek gitaar aan Codarts Hogeschool voor de Kunsten (Rotterdams Conservatorium).

'Het is belangrijk het erfgoed onder de aandacht te brengen van een nieuw (en jonger) publiek'

Geert-Jan van Bussel

COLUMN

Zootje

De overheid staat de inlichtingendiensten toe 42 persoonlijke gegevens vast te leggen bij elke boeking van een vliegticket binnen Europa. Daar zijn gegevens bij over bijvoorbeeld 'voedselvoorkeuren', die geen verband hebben met het ticket dat geboekt is. Ze mogen vijf jaar worden bewaard, maar niemand weet of ze worden vernietigd. Het is een voorbeeld van het verzamelen van persoonlijke gegevens (oneerbiedig: datagraaien) waar vooral sinds we online zijn geen rem meer op lijkt te staan.

Het verzamelen van persoonlijke data is de kern van de digitale revolutie. We zijn uren bezig met de online verbindingen die het internet biedt. Wouter van Noort schreef er een boeiend boek over: *Is daar iemand? Hoe de smartphone ons leven beheerst*. Hij beschrijft hoe we zo verslaafd zijn geraakt dat we onze ziel en zaligheid toevertrouwen aan bedrijven als Facebook, Twitter en Instagram. We zijn gewillige 'slachtoffers' van bedrijven die gericht zijn op het bewust creëren van een internetverslaving, om op basis daarvan data te verzamelen en die vervolgens te geld te maken. Datadealers zou je die bedrijven kunnen noemen, ook al omdat ze de maatschappelijke effecten van hun handel en wandel negeren.

Onze (semi-)overheid verzamelt vrolijk mee. De onmetelijke datastromen die de Smart City-initiatieven genereren, en waar onze overheden gretig instappen, creëren big data (met persoonlijke data van camera's, verkeerslichten, energiemeters

'Big data kan gebruikt worden om het gedrag van burgers te manipuleren en te sturen. Singapore gebruikt ze om afwijkende meningen uit te bannen'

Geert-Jan van Bussel is ondernemer en lector Digital Archiving & Compliance bij de Hogeschool van Amsterdam

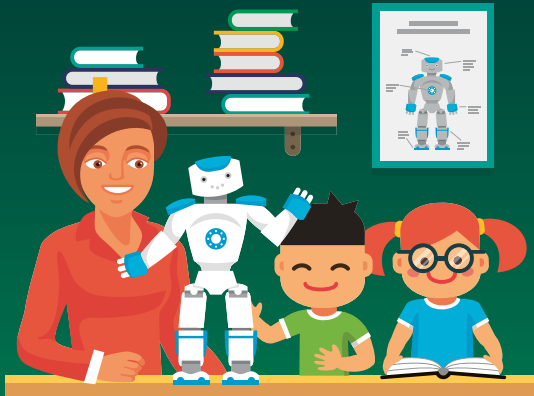
en dergelijke). Ze kunnen gebruikt worden om het gedrag van burgers te manipuleren en te sturen. Singapore gebruikt ze om afwijkende meningen uit te bannen.

Er staat nauwelijks een rem op het verzamelen, opslaan en analyseren van die data. Dat gebeurt met argumenten als het verhogen van efficiency en ver-

groten van veiligheid. Gecombineerd met het 'probleemoplossende "imago" van de ICT', zo stelt de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, wegen die argumenten zwaarder dan 'transparantie, privacy, keuzevrijheid of accountability'.

In hun boek *Je hebt wél iets te verbergen* proberen Maurits Martijn en Dimitri Tokmetzis te achterhalen welke datastromen de overheid verwerkt. De conclusie is ontvondend. Er wordt nergens duidelijk beheer gevoerd. Het is niet bekend waar welke data wordt opgeslagen, hoe die data wordt gebruikt en geanalyseerd en of die data wordt vernietigd. Data stroomt van de ene database naar de andere, zonder enige transparantie. Informatiebeveiliging is een chaos, waardoor het verzamelen van data op zijn minst zorgwekkend is. Datalekken volgen elkaar op. Ondanks de waarschuwendende rapporten en het bewustzijn dat het moet verbeteren, gebeurt er weinig. De EU-databeschermingsrichtlijn (GDPR), die volgend jaar mei moet ingaan, lost dat niet op. Misschien dat het meer bewustzijn genereert, maar of het een rem zet op het verzamelen van persoonlijke gegevens is twijfelachtig. Regels zijn geduldig.

Al met al maakt dit 'gegevensbeheerzootje' de uitdrukking 'betrouwbare overheid' lachwekkend.

Mediawijs

In hogeschool- en universiteitsbibliotheken moeten steeds meer boeken het veld ruimen om plaats te maken voor studieplekken. Daar is onder studenten behoefte aan, want de bibliotheek heeft een imago van wijsheid en rust en zij blijkt daardoor een aantrekkelijke studieruimte. In tentamenweken is het er hoogseizoen.

Maar als die boeken niet meer op de plank staan, waar vind je ze dan? Is er dan iemand die je als beginnend student op weg helpt? Na een introductie fysiek en digitaal zoeken is de student voor zijn zoektocht vooral op zichzelf aangewezen.

Mijn gedachten dwalen af naar die brugklasser in onze bibliotheek: hij staart naar de boeken in de kast. Boeken met glimmende ruggen in opvallende kleuren staren terug. In zijn hand heeft hij een boekenlijst. Ik vraag hem of hij weet hoe hij moet zoeken. 'Ehm...', op titel?' antwoordt hij aarzelend.

Deze leerling is geen uitzondering, ook in de bovenbouw niet. Zoeken is één, maar vinden wat je zoekt is twee, of dit nu in een fysieke omgeving als een mediatheek is of in een digitale omgeving. Beginnende studenten in het hbo en wo krijgen noodgedwongen een stoomcursus zoeken in boeken of op internet. Dit moet anders. Een goede, onontbeerlijke basis begint al bij het voortgezet onderwijs. Kinderen moeten vanaf de brugklas mediawijs worden gemaakt, omdat deze vaardigheid in elk vak terugkomt, omdat we in een maatschappij leven waar mediawijsheid noodzakelijk is en omdat de gedachtegang van de huidige generatie ouders zich te vaak focust op de donkere kanten van de digitale wereld.

Als geen ander kunnen mediathecarissen met hun kennis en vaardigheden leerlingen en wellicht docenten en ouders mediawijzer maken. Onze leerlingen hebben maximaal vier, vijf of zes jaren om mediawijs te worden. Hoog tijd om mediawijsheid te praktiseren: niet langer praten over, maar doen.

Tineke van Ommeren,
voorzitter BMO & mediathecaris De Noordgouw Heerde

PERSONENPORTAL NETWORK OORLOGSBRONNEN

Het Network Oorlogsbronnen bouwt samen met erfgoed- en herinneringsorganisaties aan één landelijke online zoekingang op informatie (primaire en secundaire bronnen) over personen uit de Tweede Wereldoorlog in het koninkrijk der Nederlanden. Een pilotversie van de Personenportal WO2, waarbij testsets van in totaal ruim 360.000 namen uit verschillende collecties zijn gekoppeld, is geslaagd. Dat betekent dat het Network Oorlogsbronnen met partners verder gaat met de ontwikkeling van de toegang op personen.

ALGEMENE VERORDENING GEGEVENSBESCHERMING

Per 25 mei 2018 is de Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG) in alle EU-lidstaten van toepassing. Alle organisaties in de publieke en private sector worden geacht om vanaf die datum hun bedrijfsvoering met de AVG in overeenstemming te brengen. De AVG kent een hoop nieuwe verplichtingen, waaronder de aanstelling van een functionaris gegevensbescherming, documentatieplicht, het uitvoeren van Privacy Impact Assessments en het toepassen van Privacy by Design en Privacy by Default. In het oktobernummer van het *Archievenblad* wordt in de juridische rubriek nogmaals aandacht besteed aan de voorbereiding die archiefdiensten moeten ondernemen voor de invoering van de AVG.

HANDREIKING PERIODIEKE HOTSPOTMONITOR

'Hotspots' zijn gebeurtenissen waar het handelen van de overheid en de samenleving elkaar intens raken. Het gaat om gebeurtenissen die maatschappelijke beroering veroorzaken, van bijzondere betekenis zijn voor de inwoners en in de media veel aandacht hebben getrokken. Vanuit cultuur-historisch perspectief is het van belang om de archieven over hotspots veilig te stellen en te bewaren. Hoe dat aangepakt moet worden staat in de *Handreiking Periodieke hotspot-monitor decentrale overheden*. U kunt de handreiking vinden op vng.nl.

VEILIGHEID

Diefstal uit erfgoedcollecties. Kunnen we het voorkomen?

Diefstal uit bibliotheekcollecties komt helaas vaker voor dan ons lief is. Met enige regelmaat worden 'kaartensnijders' gesignaleerd: dieven die het vooral gemunt hebben op kaarten uit 16e- tot 18e-eeuwse atlassen en reisbeschrijvingen. Ook ander materiaal dan kaarten loopt risico bij inzage in de leeszaal, zoals brievencollecties en mappen met andere losbladige stukken.

Door: Theo Vermeulen

Niet alleen diefstal door gebruikers is een probleem. Er zijn verschillende voorbeelden bekend in binnen- en buitenland waarbij aanzienlijke

schade is aangericht door eigen medewerkers. Probleem daarbij is dat het vaak lastig vast te stellen is of iets gestolen is. Vaak wordt bij toeval ontdekt dat een aangevraagd boek niet op zijn plaats

staat, en de meest voorkomende reactie is dan dat het wel verkeerd zal zijn weggezet. Helaas is dat lang niet altijd het geval. Een grote zaak in Nederland was de interne diefstal door de conservator van

de bibliotheek van het toenmalige Legermuseum in Delft, die in 2003 aan het licht kwam. Beruchte buitenlandse zaken speelden onder andere in de Koninklijke Bibliotheken van Denemarken en Zweden en in de Bibliothèque nationale de France.

Een van de bekendste kaartendieven is E. Forbes Smiley III. Deze Amerikaanse handelaar met uitstekende connecties onder conservatoren van cartografische collecties werd in 2005 betrapt nadat hij een mesje verloor in de leeszaal van de Beinecke Library (Yale). Bij nader onderzoek bleek hij in diverse grote bibliotheken, waaronder de British Library en de New York Public Library, een aanzienlijke hoeveelheid kaarten gestolen te hebben.

Diefstal is nooit helemaal uit te sluiten. Wel kunnen erfgoedorganisaties maatregelen nemen om de risico's te verkleinen.

9 tips:

1

Geef kostbare werken ter inzage in een overzichtelijke leeszaal met voldoende en permanent toezicht.

2

Weeg diefstalgevoelig materiaal, zoals atlassen, geïllustreerde werken, middeleeuwse handschriften en losbladig materiaal bij afgifte en inleveren. De KB heeft hier goede ervaringen mee opgedaan.

3

Zorg voor strikte procedures bij de beschikbaarstelling van bijzonder materiaal en wijk daar niet van af. Vermijd dat u te horen krijgt: 'Bij uw collega mocht het gisteren wel!'

4

Bedenk dat regelmatige bezoekers een even groot risico zijn als incidentele.

5

Geef niet meer dan enkele stukken tegelijk ter inzage.

6

Zorg voor een goede registratie van collectiemateriaal. Als u niet weet wat u ter inzage geeft, valt er niet te controleren of alles terugbezorgd wordt.

7

Beperk de toegang tot de magazijnen.

8

Stel strikte procedures op voor het interne gebruik van de collecties.

9

Houd regelmatig standplaatscontroles in de magazijnen.

Foto: Koninklijke Bibliotheek

Verder lezen

> In maart 2015 heeft Veilig Erfgoed, onderdeel van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, in samenwerking met de KB, het Nationaal Archief en de Erfgoedinspectie de **Handreiking Diefstal in archieven**

gepubliceerd. Deze Handreiking biedt algemene aanwijzingen voor veiligheidsbeleid, een uitgebreid overzicht van preventieve maatregelen en een draaiboek wat te doen bij diefstal. De Handreiking is ook voor bibliotheken zeer bruikbaar, en is gratis te downloaden van de website van de RCE (tinyurl.com/y7r94lde).

> Binnen CERL, het Consortium of European Research Libraries, is een **'Security Working Group'** actief. Wie door wil lezen over diefstal in bibliotheken kan op de website van CERL terecht voor meer informatie, verslagen van conferenties en verwijzingen naar literatuur (tinyurl.com/y7bwuq8d). <

Theo Vermeulen werkte van 1974 tot zijn pensionering in augustus 2016 bij de Koninklijke Bibliotheek. De laatste tien jaar hield hij zich onder andere bezig met de veiligheid van de collecties.

Wouter Schallier werkt sinds 2012 als hoofdbibliothecaris bij de VN-bibliotheek in Santiago (Chili).

WERKRITUELEN

Wouter Schallier

Omschrijf je eigen manier van werken in één woord?

Vooruit. Professioneel mag het wat mij betreft best vooruitgaan, en ik hou van nieuwe uitdagingen: van de Universiteitsbibliotheek in Leuven, via LIBER in Den Haag naar de VN-bibliotheek in Santiago. Stuk voor stuk fascinerende projecten, in heel diverse contexten.

Wat voor mobieltje heb je? En wat voor computer?

iPhone 6 Plus, mijn mobiele kantoor waar ik (bijna) alles mee kan doen. Verder een Windowslaptop van het werk.

Zonder welke programma kun je niet werken?

Nog steeds e-mail (zucht)... Verder gebruik ik steeds vaker Whatsapp en Google Docs.

Hoe ziet je werkplek eruit?

Weinig of geen afleiding. Enkel het essentiële meubilair, kale witte muren, natuursteen en veel daglicht.

Wat is jouw tip om het meest tijd te besparen?

Zet je computer af en maak een praatje of een wandeling.

Heb je een to-do-lijstje?

Verschillende. Sommige taken schijnen op magische wijze te verdwijnen :)

Zonder welk apparaat kan je absoluut niet leven?

Marshall-luidspreker. Vult het huis permanent met muziek.

Luister je tijdens het werk naar muziek?

Nee. Het raam staat meestal open en verse lucht is voor mij genoeg.

Maken social media onderdeel uit van je werk?

Twitter, LinkedIn en Facebook, maar ik probeer mijn verslaving te beperken.

Wat lees je nu?

Ik lust/lees werkelijk *alles*: gebruiksaanwijzingen, reclamepanelen, kranten, sociale media en boeken (momenteel Gabriel García Márquez' *Liefde in tijden van cholera*). Televisie of films zijn absoluut niet aan mij besteed, met als enige uitzondering Coppola's *The Godfather* dat mij blijft fascineren.

Hoe laad je je eigen 'batterij' op?

Onder andere met outdoor sport. Hier in Santiago hebben we slechts tien tot vijftien regendagen per jaar, dus ideaal om met de fiets naar het werk te gaan. Verder ga ik nog een uurtje per dag hardlopen of een bootcamp doen in het park naast mijn werk.

Het beste advies dat je ooit van iemand kreeg?

Sta vroeg op. Lukt me zeker niet altijd, maar ik geniet ervan om rond 4 uur 's morgens op te staan en een uurtje een boek te lezen. Daarna kruip ik terug onder de lakens voor mijn tweede slaap. Zalig.

LIFEHACKING

De WorldBrain (onder)zoekmachine

Met de WorldBrain browser plugin kun je je bladwijzers en browsergeschiedenis full-text doorzoeken.

Door: Leen Liefsoens

Enige ambitie kan de Duitse Oliver Sauter en zijn team niet ontzegd worden: met het WorldBrain-project willen ze een structurele oplossing bieden voor foutieve informatie en nepnieuws. Hoe? Door software te ontwikkelen waarmee onderzoekers nuttige content en metadata kunnen vinden, evalueren en delen met hun netwerk.

De eerste fase in het project is de zoekmachine, een browser plugin voor Chrome en Firefox. Na het installeren van de plugin wordt van elke bezochte website (inclusief pdf's) de tekst lokaal opgeslagen. Privacy gegarandeerd en door alleen de kale tekst op te slaan, wordt de opslaghoeveelheid enigszins binnen de perken gehouden.

Oliver Sauter

Daarna kan je via de adresbalk zoeken. Typ de letter 'w' in, gevolgd door een spatie en voeg vervolgens de zoekwoorden toe. Behalve in de geïndexeerde webpagina's en pdf's zoekt WorldBrain ook in browserapps als Evernote, Pocket en Basket (alle drie eerder besproken in deze rubriek). Alle resultaten die met een klein hersenpictogram in de dropdown verschijnen komen uit de WorldBrain-zoekmachine. Als je op een resultaat klikt, ga je naar de betreffende website.

Standaard worden alleen de pagina's geïndexeerd die je bezoekt ná het installeren van de plugin, maar je kunt ook je bestaande browsergeschiedenis en bladwijzers importeren (momenteel alleen beschikbaar voor de Chrome plugin) via het WorldBrain-icoontje in de browser werkbalk. Via dit icoontje kun je tevens leren over meer zoekopties, zoals het filteren op tijd, phrase search en het uitsluiten van woorden. En je kunt aangeven welke pagina's niet mogen worden geïndexeerd (bijvoorbeeld de website waarop je online bankiert).

In latere fasen van het project wordt er nog veel meer mogelijk: je browsergeschiedenis en bladwijzers delen, annotaties en notities toevoegen, (automatisch) inhoudsaanbevelingen bijsluiten, (automatisch) associaties leggen, social search en de ontwikkeling van een (automatische) kwaliteitsscore. Kortom, uiteindelijk worden het zoeken en de annotaties en aanbevelingen van gebruikers binnen WorldBrain gecombineerd om de kwaliteit van informatie en nieuws te beoordelen. Foutieve informatie en nepnieuws krijgen zo een lage kwaliteitsscore.

Vooralsnog is dit toekomstmuziek, maar de WorldBrain browser plugin bewijst nu al zijn nut door full-text zoeken in je browsergeschiedenis mogelijk te maken. Zonder deze plugin beperkt dit zoeken zich vooralsnog tot de titel en de metadata van webpagina's. Alle reden om het project te volgen op worldbrain.io. Hier vind je tevens twee video's (in het Engels) waarin de visie achter het project (vision video) en het nut van de plugin (intro video) helder worden uitgelegd. <

Leen Liefsoens is redacteur van IP en senior informatiespecialist bij de bibliotheek van de Haagse Hogeschool.

Agenda

12 oktober ■ NATIONAL ESCIENCE SYMPOSIUM 2017

■ Science in a Digital World ■ Amsterdam ■

www.esciencecenter.nl

26 oktober ■ CERL SEMINAR 2017 ■ Putting it together:

Research Access for Hybrid Collections ■ Amsterdam

■ www.cerl.org

27 oktober ■ OPSLAAN EN Vernietigen -

MUZIEKARCHIEVEN BEDREIGD ■ Boekpresentatie en

symposium ■ Den Haag ■ aanmelden via cursus.hga@denhaag.nl

2 november ■ LANDELIJKE DAG BASISVAARDIGHEDEN

■ Organisatie: ZB| Planbureau en Bibliotheek van Zeeland en Cubiss ■ 's-Hertogenbosch ■ www.dezb.nl

9 november ■ KNVI JAARCONGRES 2017 ■

Informatie is macht ■ Nieuwegein ■ congres.knvi.info

23 november ■ STUDIEMIDDAG VRIJWILLIGERS

COÖRDINATIE ■ organisatie: Webbieb en TerSprake

■ Utrecht ■ webbieb.nl

28 november - 1 december ■ 11TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON METADATA AND SEMANTICS

RESEARCH ■ Tallinn ■ www.mtsr-conf.org

Frank Huysmans

COLUMN

De typische bibliothecaris

Is het een vrouw, dan is ze puriteins, bestraffend, onaantrekkelijk en introvert. Is het een man, dan is hij timide en nuchter. Ik heb het over de bibliothecaris. Althans, zoals die wordt geportretteerd in boeken, films en op foto's. Geloof het of niet, maar de Engelstalige Wikipedia bevat een lemma 'librarians in popular culture'. Het werd in 2006 afgesplitst van 'librarian' en heeft sindsdien niet minder dan 369 bewerkingen ondergaan. En dan staan 'katten' en 'breien' er nog niet in. Negatieve stereotypen kunnen het beroep onaantrekkelijk maken voor jongeren, voegen de Wikipedia-auteurs er waarschuwend aan toe. Recent is er het beeld van de sexy bibliothecaresse bijgekomen. Je zou denken dat dat helpt. Maar nee. Beide types komen op hetzelfde neer, aldus nog steeds de Wikipedianen: 'gezaghebbende, onverbiddelijke boekenbewakers die hetzij door machtsuitoefening hetzij door sexappeal, de bibliotheekgebruikers angst inboezemen en daarmee zichzelf profileren als degenen die heersen over het zonder hun expertise ondoorgrondelijke classificatiesysteem'. Sociaal psychologen zeggen op basis van hun onderzoek dat stereotypen doorgaans een kern van waarheid bevatten. Dat van dat sexappeal kan ik bevestigen: ik deel mijn leven niet voor niets met een bibliothecaresse. Maar naast dit anekdotische bewijs is er ook wetenschappelijke evidentie. Vorig jaar nog verscheen er een artikel in een keurig Taylor & Francis-tijd-

'Gegaghebbende, onverbiddelijke boekenbewakers die, hetzij door machtsuitoefening hetzij door sexappeal, de bibliotheekgebruikers angst inboezemen'

Frank Huysmans is redacteur van IP, bijzonder hoogleraar bibliotheekwetenschap aan de UvA en zelfstandig onderzoeker en adviseur

schrift. (Het 'aanschaffen' van het artikel voor 24 uur kost u € 35, of u betaalt € 109 voor 30 dagen toegang tot het hele nummer, maar dat terzijde.) De auteur poogt zijn collega's ervan te overtuigen dat het beter is om de stereotypen te negeren. Anders houden ze die in stand, ook als ze er keihard tegen-

in gaan.

Kort geleden zat ik een dag op de hei bij Arnhem met een elftal mediathecarissen. We dachten na over wat er aan hun mediatheken zou kunnen of moeten veranderen zodat die het hedendaagse onderwijs beter zouden ondersteunen. Voor mij was het een welhaast spirituele ervaring. Wat heb ik genoten van de betrokkenheid en positieve energie in de groep. Het zette me aan het denken over de karaktereigenschappen van 'de bibliothecaris' zoals ik die heb leren kennen. Allereerst onbaatzuchtigheid. Bibliothecarissen helpen graag anderen vooruit in wat zij *moeten* of *willen* doen, zonder zelf op de voorgrond te treden – liever niet juist. Daarin onderscheiden ze zich van kunstenaars en wetenschappers, die ook in het algemeen belang werken maar daarbij hun naam wel graag genoemd zien.

Ten tweede ontlenen zij zelf diepe voldoening aan het ervaren van het grote raadsel van het leven tijdens hun pakweg tachtig jaar tussen aarde en kosmos, te midden van goede vrienden en gesprekken, boeken, films en muziek. Zij gunnen anderen die voldoening evenzeer en krijgen daar nog voor betaald ook.

En tot slot: bibliothecarissen zijn onvoorwaardelijk lief.

<

The background of the entire page is a complex, abstract design. It features numerous concentric arcs and segments in a wide variety of colors, including shades of blue, green, yellow, orange, red, and grey. These segments are arranged in a way that suggests a circular or spiral motion. Interspersed among these colorful shapes are various text fragments, some of which are part of the main title and others that are separate phrases. The overall effect is one of dynamic movement and interconnectedness.

SPECIAL KNVI Jaarcongres 2017

9 november 2017
NBC congrescentrum Nieuwegein

INFORMATIE IS MACHT

open data biedt kansen

strijd tegen junknieuws

geworden

algoritmen

volwassen

door

discriminatie

door

smart

bibliotheken

worden

mixed reality, a brave new world

transformaties in informatievoorziening

intellectuele vadsigheid door internet

complottheorieën van alle tijden

EYE: digitaal

Mediaservice

Bij Ingressus Mediaverwerking kunt u elke gewenste publicatie bestellen voor uw collectie of organisatie.

Deze leveren wij met catalogusrecord of eventueel zelfs volledig uitleenklaar.

Met deze wijze van uitbesteding bieden wij u de mogelijkheid tot efficiënter werken, waarbij de kwaliteit van uw vertrouwde dienstverlening behouden blijft.

010 206 02 60 | info@ingressus.nl | www.ingressus.nl

Nieuwsgierig geworden? Kijk nu op boekhandel.ingressus.nl

INGRESSUS

www.ingressus.nl

Voorwoord

'Informatie is macht'. Onder die titel organiseert de KNVI op 9 november a.s. het Jaarcongres. Samen met verschillende sprekers kijkt het vakblad IP in deze congresspecial vooruit naar deze dag.
Tot in Nieuwegein.
De redactie

Productie:

Marjo Bakker,
Remon Coolegem,
Dafne Jansen en
Ronald de Nijs

M.m.v.:

Vincent Janssen,
Andrea Langendoen,
Raymond Snijders en
Marietje Schaake
www.informatieprofessional.nl

Inhoud

4 WHAT TO DO

6 DENKER DES VADERLANDS:

'Informatie via internet heeft een soort intellectuele vadsigheid teweeggebracht'

7 COLUMN MARIETJE SCHAAKE:

Behoud rechtsstaat in de strijd tegen junknieuws

8 RIK MAES:

Zin en onzin van transformaties in de informatievoorziening

10 LARS BINAU:

De bibliotheek wordt smart

11 CORNELL KNULST:

Mixed reality, a brave new world

12 PROGRAMMA JAARCONGRES

14 WALTER SWAGEMAKERS:

'EYE Filmmuseum is digitaal volwassen geworden'

16 ANNEMARIE BEUNEN:

Open data biedt kansen om nieuwe toepassingen met informatie te ontwikkelen

17 JELLE VAN BUUREN:

Complottheorieën zijn van alle tijden

19 FREDERIK ZUIDERVEEN BORGESIU:

Discriminatie door algoritmen

**informatie
is macht**

KNVI Jaarcongres 2017 Informatie = macht

9 november 2017 - NBC congrescentrum Nieuwegein

Inschrijven via congres.knvi.info

Tips & trucs voor content curation & aggregation

Bijblijven op je vakgebied is voor vele professionals een lastige en tijdrovende klus. Gelukkig zijn er goede online tools beschikbaar, waarmee de gebruiker zijn informatie workflow zelf kan personaliseren. Wie als informatiespecialist een klant wil adviseren om diens informatie workflow te verbeteren, dient allereerst zélf te weten wat er op het web beschikbaar is en hoe het werkt. Guus van den Brekel, medisch informatiespecialist bij de Centrale Medische Bibliotheek van het UMCG, demonstreert in track 3 (Dan doe ik het lekker zelf!?) diverse tools voor *content curation & aggregation*. Dat doet hij aan de hand van vier basiskanalen – e-mail, webbrowser, apps en rss – voor nieuws, blogs, wetenschappelijke literatuur, congressen, boeken, lopend onderzoek, patenten et cetera. ‘Voeg hierbij je kennis van de workflow van je klant, en je kunt hem gericht helpen met het managen van zijn informatiebehoefte,’ aldus Van den Brekel.

In voor nog meer tips? In een tweede sessie van track 3 bespreekt Van den Brekel alternatieve manieren om aan de pdf van een wetenschappelijk artikel te komen.

Werken aan authenticiteit met een businessgame

Stel, je krijgt een mail en je twijfelt er niet aan dat deze van de afzender is, dan is deze mail authentiek. Toch? Maar de inhoud, vorm, naam van afzender/geadresseerde kunnen je aan het twijfelen brengen – of juist bevestigen dat het in orde is. Allemaal vrij simpel en toch lastig, vindt spelontwerper Petra Duijzer. In haar sessie (track 10) gaan de deelnemers op zoek naar de mogelijkheden om met een businessgame de authenticiteit van documenten onder de aandacht te brengen van anderen dan informatiespecialisten.

PIMP JE LINKEDIN

LinkedIn is voor veel werkenden de belangrijkste informatiebron over (nieuwe) collega's en (nieuwe) contacten. Maar hoe leest een recruiter je 'visitekaartje'? Hoe komt je profiel over op mensen die je niet kennen? Probeer het uit tijdens het KNVI Jaarcongres. Op de beursvloer staan twee HR-adviseurs van TalentWatcher, een bureau gespecialiseerd in recruitment, training en coaching, klaar om je LinkedIn-profiel te bekijken. Met hun tips en adviezen kun je je profiel verbeteren zodat het nog professioneler overkomt. Bovendien staat award-winning fotograaf Rogier Bos klaar om een professionele profielfoto te maken. Deze activiteit wordt aangeboden door Stichting GO Fonds in samenwerking met Stichting VOGIN.

Quickscan nieuwe privacywet

Is jouw organisatie al voorbereid op de Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG), die in mei 2018 de huidige Wet bescherming persoonsgegevens (Wbp) vervangt? Het verdient alle aandacht want vanaf dat moment worden de regels voor het gebruik van persoonsgegevens aangescherpt. In de sessie 'QuickScan AVG' van de zogeheten Security-track (track 2) doorloop je de acht stappen van een QuickScan AVG, zodat meteen duidelijk wordt wat prioriteit heeft om als organisatie te voldoen aan de nieuwe privacywet.

Kracht van emotionele intelligentie

'Ons IQ is al lang geen partij meer voor artificial intelligence. Maar emotionele intelligentie (EQ) lijkt – vooralsnog – het domein van de mens zelf te blijven,' aldus stresscoach Rob de Best. In track 9 (Persoonlijk leiderschap) zal De Best ingaan op emoties, die immers bepalend zijn voor hoe we ons leven ervaren. 'Waar IQ een min of meer vaststaand gegeven is, blijkt EQ wel degelijk verder te ontwikkelen. Van mensen met een hoog EQ is bekend dat ze innovatiever zijn, gemakkelijker anderen meekrijgen, optimistischer in het leven staan en schijnbaar moeiteloos bereiken wat ze belangrijk vinden.' In zijn sessie zal De Best laten zien (en ervaren) hoe je grip krijgt op je emoties en hoe je er het beste uit kunt halen.

Next step in dienstverlening

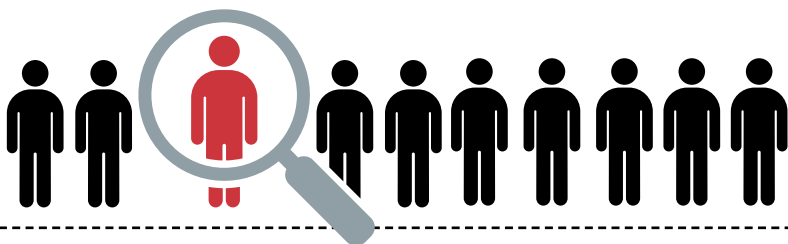
'Van universiteitsbibliotheek tot openbare en medische bibliotheek – ze hebben afgelopen jaren allemaal innovatieve stappen gemaakt om hun collecties digitaal toegankelijk te maken voor hun gebruikers. Alle inspanningen van bibliotheken voor het *halen* van informatie zijn dus vereenvoudigd. Maar hoe zit het met het *brenge*n van informatie?' vraagt Ger de Bruyn, directeur van Ingressus, zich af. What's the next step? Die stap zou volgens De Bruyn kunnen zijn als biblio-

theken gebruikers gepersonaliseerde informatie als digitale dienstverlening gaan leveren. Denk bijvoorbeeld aan attendering via een app. Kern daarbij is dat de bibliotheek gestructureerde informatie aanlevert en dat de gebruiker zélf bepaalt wat hij wil ontvangen. In de lezing 'Zo persoonlijk kan attenderen zijn' (track 3) zal De Bruyn nieuwe vormen van dienstverlening op basis van de bibliotheekcollectie laten zien.

YOUNG TALENTS

Het is inmiddels een vast onderdeel van het KNVI Jaarcongres: jonge vakgenoten – Young Talents – presenteren een innovatief idee. Daarmee maken ze kans op de Victorine van Schaick – KNVI Young Talent Award, die in het plenaire middagprogramma zal worden uitgereikt. 'Een van de jonge talenten wil ik alvast voorstellen,' zegt trackleider Frans Huigen. 'Robin Verleisdonk van de Bibliotheek Eindhoven zal tijdens Smart Young Talents (track 15) vertellen over

Expeditie Anton. Onder die naam bouwt een innovatieteam aan de bibliotheek van de toekomst. Om nieuwe producten en diensten te ontwikkelen worden pijnpunten en behoeftes van gebruikers zo goed mogelijk in kaart gebracht. Omdat het team ook nieuwe verdienmodellen onderzoekt, zal de zelfredzaamheid van de bibliotheek worden vergroot. Robin zal in een Pecha Kucha – 20 slides van elk 20 seconden – de Bibliotheek Eindhoven en haar toekomst belichten.'

Samenwerken met Wikipedia

De Koninklijke Bibliotheek werkt al vier jaar samen met Wikipedia en de gemeenschap van vrijwilligers die aan de encyclopedie een bijdrage levert. Wikimedia-coördinator Olaf Janssen vertelt in zijn sessie van track 4 (Open data in de praktijk) waarom de KB dit doet, hoe ze dit aanpakken, welke prioriteiten ze daarbij stellen en welke positieve effecten het hen gebracht heeft. En nog belangrijker: wat heeft Nederland er eigenlijk aan, aangezien 80 procent van de bevolking Wikipedia gebruikt.

Professioneel omgaan met informatie

In tijden van 'information overload' ligt de toegevoegde waarde van informatieprofessionals juist in het doeltreffend om kunnen gaan met grote hoeveelheden informatie. En hoe groter die hoeveelheid informatie, des te belangrijker is de kunst van het filteren, het toevoegen van waarde

en het hergebruik ervan. In track 12 (Professioneel omgaan met informatie) geeft GO opleidingen de deelnemers de kans hun vaardigheden te vergroten door op praktische wijze aan de slag te gaan met de thema's open data, business intelligence en internet search.

IN GESPREK MET DE DENKER DES VADERLANDS

‘Informatie via internet heeft een soort intellectuele vadsigheid teweeggebracht’

In april dit jaar is René ten Bos, hoogleraar filosofie aan de Radboud Universiteit Nijmegen, benoemd tot Denker des Vaderlands. IP vroeg Ten Bos, keynotespreker op het KNVI Jaarcongres, naar zijn filosofische blik op de rol van informatie in onze samenleving.

‘Dat lezen in een bubble is niet meer dan een voortzetting van onze oude zuilen’

‘Waar macht is, is inkt. En waar inkt is, is macht,’ schrijft René ten Bos in zijn boek *Bureaucratie is een inktvis*. Geschreven taal en macht gaan samen. Met deze stelling lijkt hij naadloos aan te sluiten op het thema van het KNVI Jaarcongres: ‘Informatie = macht’. Een actuele zorg is echter dat de informatievoorziening, die van oudsher bij de publieke sector lag, steeds meer bij private organisaties is komen te liggen. En dat dus ook de macht daar is komen te liggen. Ten Bos deelt die zorgen niet: ‘Het maakt niet uit waar de informatie ligt. Het gaat erom wat je met de informatie doet. Ik ben altijd veel bezig geweest met het thema “transparantie” – dat heeft ook veel te maken met informatie. We worden omgeven door informatie, wat een schijn geeft van transparantie, van openheid. Maar je krijgt natuurlijk nooit volledig zicht op alles, het is altijd alsof je door een glas naar de werkelijkheid kijkt.’

Wereld onder de duim

René ten Bos: ‘De informatisering heeft

geleid tot een zekere wereldvreemdheid bij mensen. Door internet hebben we, zoals de Franse filosoof Michel Serres het noemt, letterlijk “de wereld onder de duim”. De kennis zit niet meer in ons hoofd. Neem bijvoorbeeld GPS-systemen. Mensen leunen daarop, ze weten zelf de weg niet meer. Maar, en dat zegt Serres ook, er zit ook heel veel positiefs aan: er is door de digitalisering nu zo veel meer informatie beschikbaar.’

‘Alleen, de overvloed aan informatie die we via internet kunnen krijgen heeft bij mensen een soort intellectuele vadsigheid teweeggebracht. Ik noem dat een “schakelbewustzijn”: mensen doen online heel veel weetjes op, vaak triviale kennis. Maar het wordt nooit echt verdiept. Informatie is meer dan ooit iets wat mensen consumeren. In onze communicatie moet alles tegenwoordig “helder en toegankelijk” zijn. Als je een moeilijke tekst niet begrijpt, dan ligt het niet aan jou, maar aan de tekst. Terwijl je complexe zaken juist moet doorgronden. Alle kennis is er nog wel, maar mensen willen het niet meer tot zich nemen als het te ingewikkeld is.’

Noordpoolijs

‘De macht van informatie wordt op dit moment ter discussie gesteld. De waarheid bestaat niet meer. Feiten bestaan niet meer. Als je kijkt naar de oorsprong van het woord “feit”, van het Franse “faire”, is het ook iets dat je produceert, niet iets dat vaststaat. Dat zie je terug in onze huidige feitendiscussie. Ik kan zelf aan de hand van feiten concluderen dat het klimaat verandert. Maar iemand anders kan met heel andere feiten komen en creëert daarmee een heel ander verhaal.’

‘Het verschilt ook vaak vanuit welke positie je de informatie bezieet. Ik was begin dit jaar met een aantal studenten in Rusland, waar we spraken over de waterproblematiek. Ik realiseerde me daar hoe anders zij staan tegenover een onderwerp als het smelten van het Noordpoolijs, een feit dat wij als iets rampzaligs zien. Maar Poetin ziet het vooral als een gunstige ontwikkeling: er ontstaat een nieuw Suezkanaal. Het zijn dezelfde feiten, maar een volledig andere conclusie.’

Read the enemy

‘Mijn motto is er een van de filosoof Isaiah Berlin: *you have to read the enemy*. Dat doe ik dus zoveel mogelijk. Ik lees graag datgene waarvan ik gruwel, maar helaas doen de meeste mensen dat liever niet. Eigenlijk is dat ook de grote teleurstelling van het hele internet: mensen kijken alleen maar naar wat ze van pas komt. Ze gebruiken de informatie veel meer ten behoeve van zichzelf, om bevestiging te krijgen. Mensen hebben de neiging om zich af te sluiten voor wat ze niet willen horen, ons brein is ook ingericht om informatie selectief tot zich te nemen.’

‘Dat lezen in een bubble is natuurlijk niet meer dan een voortzetting van onze oude zuilen. Het is niets nieuws, het is altijd moeilijk geweest om mensen dingen te laten lezen die hen niet welgevallig zijn. Mensen zouden meer moeten worden aangemoedigd om ook buiten hun eigen denken om te denken.’

INTERVIEW: **Andrea Langendoen**, werkzaam bij de KB en redacteur van IP

COLUMN VAN MARIETJE SCHAAKE

Behoud rechtsstaat in de strijd tegen junknieuws

Sinds de verkiezing van president Trump is Europa in de ban van 'nepnieuws'. Een Nederlandse generaal wil dat media in de toekomst gaan zeggen in welke mate het nieuws geverifieerd is door de overheid. In Duitsland kan een internetplatform een boete van 50 miljoen euro krijgen als het niet snel genoeg nepnieuws verwijdt. In Italië werd dit jaar een controversiële wet voorgesteld om mensen te beboeten die 'vals, overdreven of tendentius nieuws' op sociale media plaatsen of delen.

Bepaalde landen hebben al ervaring met dat soort wetten. In China kan je tot zeven jaar cel krijgen voor het verspreiden van 'valse' informatie. Tegen wie werd die wet al gebruikt? Tegen Chinezen die ongemakkelijk nieuws over corruptieschandalen en natuurrampen deelden. Als we nepnieuws gaan bestrijden, loert censuur en willekeur al snel om de hoek. In plaats daarvan moet de rechtsstaat online ook gerespecteerd worden.

In plaats van 'nepnieuws' spreek ik liever over junknieuws: nieuws dat niet voldoet aan de criteria van kwaliteitsjournalistiek om het nieuws waarheidsgetrouw, onafhankelijk, fair en met open vizier te brengen. Een van de doelen van het verspreiden van junknieuws is het zaaien van verwarring en het afbreken van geloofwaardige instituties. In die verwarring gedijen diegenen die teren op wantrouwen en angst.

We hebben in Europa een voorbeeldfunctie: voorstellen om de schade van junknieuws te verminderen mogen geen negatieve impact hebben op het verspreiden van (politieke) meningen. Wie wil tenslotte De Speld of controversiële meningen aan banden leggen? Het verdedigen van een open debat vereist juist vrije meningsuiting. In sommige junknieuwsberichten wordt moedwillig haat gezaaid, ze zijn discriminerend of moedigen terreuraanslagen aan. Daartegen kan al worden opgetreden binnen het strafrecht, ook online. De tendens om de verantwoordelijkheid voor het opsporen van dergelijke illegale berichten door te schuiven naar internetbedrijven, is onwenselijk.

Dat wil niet zeggen dat de Facebooks, Twitters en YouTube's van deze wereld niets kunnen doen tegen de verspreiding van junknieuws. Die sites maken het nu bijvoorbeeld al moeilijker om geld te verdie-

**'In plaats van nepnieuws
spreek ik liever over
junknieuws'**

**'Het minst sexy middel
tegen verspreiding van junknieuws
lijkt misschien wel het meest
belangrijke te zijn: mediawijsheid'**

nen met junknieuws. Daarnaast zetten de grote techbedrijven in op nieuwe technologische oplossingen die junknieuws sneller moeten identificeren. Dat klinkt op zich goed. Alleen: we weten niet hoe effectief die maatregelen zijn, want de bedrijven geven geen details over de algoritmen en andere methoden die ze toepassen. Zonder inzicht onder de motorkap van technologiebedrijven weten we niet welke informatie ons ontzegd wordt. Vanuit een winst oogmerk kunnen andere afwegingen de doorslag geven om informatie onzichtbaar te maken, in vergelijking met het centraal stellen van de wet, en fundamentele vrijheden.

Er is geen wondermiddel tegen de verspreiding van junknieuws. Het minst sexy middel lijkt misschien wel het meest belangrijke te zijn: het promoten van mediawijsheid. Mensen moeten online en offline een kritische blik aanleren over de inhoud, herkomst en het doel van berichten. Waarom zien we niet meer lessen of games in mediawijsheid op scholen? De rol van informatieprofessionals is hier ook cruciaal. Die kunnen handvaten aanreiken aan mensen die op zoek zijn naar kwaliteitsvolle informatie, of criteria om de kwaliteit te toetsen. Die gidsfunctie wordt belangrijker dan ooit in een informatiesamenleving waar argwaan over (wetenschappelijke) bewijzen en feitelijkheid het nieuwe normaal lijkt te worden.

TEKST: **Marietje Schaake**,
Europarlementariër
voor D66 sinds
2009

IN GESPREK MET RIK MAES

Zin en onzin van transformaties in de informatievoorziening

‘Over digitale transformatie wordt veel onzin verkocht,’ aldus Rik Maes, bijzonder hoogleraar aan de Radboud Universiteit en emeritus hoogleraar aan de Universiteit van Amsterdam. In zijn keynotelezing op het KNVI Jaarcongres zal hij daarom opheldering geven over de zin en onzin van transformaties in de informatievoorziening. Tipje van de sluier: een van deze grote overgangen beslaat de ‘vreemde houding van organisaties naar de klant toe’.

drijf aandacht heeft voor de mens – niet alleen als klant, maar de mens met haar hele hebben en houden – zou ervoor zorgen dat alle organisaties om elkaar heen functioneren in dienst van deze mens. Dit kan leiden tot een gezonder ecosysteem, waardoor de organisatie of het bedrijf dus onderdeel van een veel ruimer geheel wordt; namelijk het menselijke welzijn,’ aldus Maes.

Obstakels

Op de weg naar zulke overgangen zullen zich vele obstakels voordoen. Deze obstakels – of beter gezegd ‘gevaren’ – zal Maes eveneens behandelen in zijn keynote. Doordat enkele grote platformeigenaren, zoals Facebook en Google, een dergelijk ecosysteem beheersen kan volgens Maes bijvoorbeeld de privacy van de mens in het geding komen. Een grote uitdaging is daarom de positie van de eigen organisatie in het grotere geheel te bepalen, in de schaduw van deze grote platformen, en tegelijkertijd samen te werken met andere organisaties om de mens te bedienen. Maes: ‘In dat krachtenspel moet je als organisatie je plek zien te vinden. Als informatieprofessional heb je daarom een, haast ethische, plicht om organisaties te helpen in deze transformaties.’

Plichten

Voor de bezoekers van Maes’ keynotelezing zal het snel duidelijk worden dat de hoogleraar liever vooruitkijkt dan achteruit. Hij vindt immers dat organisaties zich ook meer naar de toekomst moeten richten. Op 9 november zal hij dieper ingaan op de rol die organisaties en bedrijven precies kunnen vervullen in een systeem waarbij privégegevens steeds meer in handen komen van een klein aantal platformeigenaren. En dan zal hij tevens onthullen wat de plichten van informatieprofessionals tijdens al deze digitale transformaties precies zijn.

INTERVIEW: **Vincent Janssen**, redacteur van IP en specialist Scientific Information bij de Maastricht University Library

‘Klantgerichtheid – dat is een rare manier van denken’

‘Klantgerichtheid; dat is een rare manier van denken,’ vindt de hoogleraar. ‘Als een organisatie de klant als uitgangspunt neemt, dan denk je eigenlijk nog altijd vanuit de organisatie. Als ik bijvoorbeeld aan iemand vraag: “wie ben je?”, dan zal die persoon nooit antwoorden: “Ik ben een klant van de HEMA”. Het is alleen de HEMA die dat zo ziet.’ Deze denkwijze is volgens Maes niet alleen terug te vinden bij bedrijven, maar

ook bij bijvoorbeeld overheidsorganisaties, waar burgers, studenten of patiënten als klanten beschouwd worden.

Andere aanpak

Rik Maes wil tijdens zijn lezing onder andere de overgang bespreken van deze klantgerichte manier van denken, naar een aanpak waar de mens in centraal staat: ‘Een manier van denken waar de organisatie of het be-

AXIELL
COLLECTIONS

Webbased collectiebeheer in de cloud

Online collectiebeheer waar en wanneer u maar wilt

Webbased

Hardware
onafhankelijk

Intuïtief

Moderne en
innovatieve interface

Support

inclusief helpdesk-
ondersteuning en updates

Samenwerking

Eenvoudig
data delen

Efficiënt

Op ieder moment
overal beschikbaar

Flexibiliteit

Toekomstbestendige
technologie

Vraag nu uw gratis demo aan op www.axiell.com/nl/collections

an Axiell product

IN GESPREK MET LARS BINAU

De bibliotheek wordt smart

‘Het opzetten van een Internet of Things-infrastructuur in de bibliotheek zal een bepaalde magie bewerkstelligen’

Niet iedereen is bekend met het fenomeen ‘smart library’. Wat houdt de DTU Smart Library precies in?

Lars Binau: ‘We zijn in 2013 gestart met het concept van de DTU Smart Library als reactie op problemen met het binnenklimaat van de bibliotheek. We weten hoeveel invloed persoonlijk comfort heeft op het leerproces. De mogelijkheid voor onze klanten om dat comfort naar eigen believen in te richten, namen we daarom als uitgangspunt voor een nieuwe kijk op onze bibliotheek. Comfort heeft te maken met de hoeveelheid warmte of kou, tocht, geur, licht, geluid, mensen, meubilair, maar ook met het

Hoe kun je je klanten optimaal gebruik laten maken van de bibliotheekruimte en de collecties? Verander je bibliotheek met Internet of Things-technieken en andere technische toepassingen in een Smart Library. Lars Binau, teamleider Innovatie bij de bibliotheek van de DTU (Danmarks Tekniske Universitet), vertelt over ‘zijn’ Smart Library.

je veilig voelen in een bepaalde omgeving. Bibliotheekbezoekers krijgen via de techniek invloed op die zaken. Zo kunnen ze in bepaalde delen van de bibliotheek zelf het lichtniveau aanpassen.’

‘Anno 2017 heeft de smart library zich ontwikkeld tot een “indoor living lab” en houden we ons als bibliotheek bezig met datamanagement, big data, e-science, Internet of Things LAB, Industry 4.0 [de 4e industriële revolutie gebaseerd op data; red.], facility management, data voor beleid en met duurzaamheid. Studenten en onderzoekers kunnen in de bibliotheek smart technologieën ontwikkelen, testen en presenteren en hebben toegang tot alle verzamelde data

om zowel kwalitatieve als kwantitatieve onderzoeken te doen.’

Welke nieuwe smart technieken komen eraan?

‘Er staan niet zozeer nieuwe technieken op stapel. De ontwikkeling zit hem nu in het combineren van verschillende databronnen. Wij zijn een bibliotheek van een technische universiteit en we geloven dat het opzetten van een Internet of Things-infrastructuur waarin data van verschillende sensoren verzameld wordt en vervolgens beschikbaar wordt gesteld aan ons publiek, een bepaalde “magie” zal bewerkstelligen.’

Jullie verzamelen veel data. Hoe gaan jullie om met privacy?

‘Wat betreft gegevensbescherming zijn we gehouden aan de Europese wetten. We werken nu alleen met anonieme data. Maar samen met onze juridische adviseurs gaan we na of het ook mogelijk is om via persoonlijke voorkeuren van bezoekers onze diensten aan diezelfde bezoekers te optimaliseren, in de bibliotheek en uiteindelijk op de hele campus. Een voorbeeld van deze optimalisering is om een bezoeker te wijzen op een goede studieplek in de bibliotheek op basis van bezettingsgraad en eerdere voorkeuren.’

Wat heb je nodig om een smart library te worden?

‘Ik denk dat bibliotheken uiteindelijk min of meer automatisch smart worden. Nieuwe gebouwen worden smart opgeleverd en smart toepassingen kun je straks als kant-en-klaar product installeren. Het begrijpen van data – hoe het te verzamelen, verfijnen, analyseren en visualiseren – is een nieuwe competentie voor bibliotheekmedewerkers, nodig om het gebruik van een bibliotheek te optimaliseren en misschien ook om de visie van open science en de bibliotheek als een democratische instelling te waarborgen.’ <

INTERVIEW: **Marjo Bakker**, vakreferent bij NIOD Instituut voor Oorlogs-, Holocaust- en Genocidestudies en voorzitter van de KNVI-afdeling Onderwijs en Onderzoek (O&O)

IN GESPREK MET CORNELL KNULST

Mixed reality: a brave new world

'In het rijtje virtual reality, augmented reality en mixed reality is de eerste de oudste. Hierbij kun je denken aan de Oculus Rift: een bril die je de ervaring kan geven dat je in een andere, virtuele werkelijkheid bent beland,' zegt Cornell Knulst. Beelden van gamers die op denkbeeldige buitenaardse wezens schieten doemen bij mij op, maar er zijn ook praktische toepassingen, zoals in het leger, om gevechtssituaties te simuleren. 'De opvolger van virtual reality is augmented reality,' gaat Knulst verder. 'Je ziet iets in de echte wereld, zoals een gebouw, en gebruikt bijvoorbeeld je mobiele telefoon om te zien hoe dat gebouw er honderd jaar geleden uitzag.' Augmented reality voegt een laagje informatie toe aan de realiteit, meestal gebruik makend van GPS-coördinaten. Daarin zit een beperking, want je kunt geen onderscheid maken tussen de begane grond en de derde verdieping. Bovendien zijn de coördinaten van een gebouw stabiel, maar wat doe je met objecten? Als je augmented reality wilt gebruiken om informatie aan een ding toe te voegen, zoals een boek, ben je al snel gedoemd tot het gebruik van QR-codes.

In de mix

Ik heb zelf het gevoel dat virtual reality beperkt toepasbaar is, en dat augmented reality de hype alweer voorbij is. 'Dat is niet zo,' zegt Knulst, 'ze zijn geëvolueerd. De toekomst ligt bij mixed reality, oftewel: augmented virtuality plus augmented reality. Je kunt dan denken aan de Hololens, die ik op het KNVI Jaarcongres zal laten zien.'

Ik kan me niet direct een beeld vormen van mixed reality, maar gelukkig is Knulst een onuitputtelijke bron van mooie voorbeelden. 'Een arts die een tumor verwijdert, kan die tijdens het opereren niet van alle kanten bekijken. Hoe waardevol zou het niet zijn als hij tijdens zo'n operatie een 3D-beeld van het gebied kan projecteren op de patiënt, waardoor hij ook de achterkant van de tumor kan zien? Hij kan dan met veel meer precisie opereren.' De operatiekamer is een bekend voorbeeld dat direct aanspreekt, maar Knulst heeft nog veel meer voorbeelden die even logisch als verrassend zijn, van de beroepspraktijk van een automonteur

Als Cornell Knulst, IT-consultant bij Xpirit, vertelt over zijn werk, is het moeilijk om niet meteen aan science fiction te denken. Hij legt glashelder uit wat het verschil is tussen virtual reality, augmented reality en mixed reality. Een gesprek over de 'brave new world' waar we naartoe bewegen.

'Je wilt de informatie die een mixed reality device je aanbiedt wel kunnen beïnvloeden als gebruiker, want een teveel aan prikkels kan voor onveilige situaties zorgen'

tot die van verwarmingsinstallateur. Omdat mixed reality gebruik maakt van (scans van) objecten in de echte wereld ben je niet gebonden aan vaste locaties. Knulst licht toe: 'Stel dat je je telefoon vaak kwijt bent, dan kan de Hololens je telefoon op basis van een 3D-scan overal in de ruimte herkennen.'

Keerzijden

Geen trend zonder keerzijde. Een goed voorbeeld is Google Glass, een van de voorlopers van de Hololens. In 2014 is de bèta-versie korte tijd aan consumenten verkocht, om vervolgens weer van de markt te verdwijnen. 'Je wilt de informatie die een mixed reality device je aanbiedt wel kunnen beïnvloeden als gebruiker, want een teveel aan prikkels kan voor onveilige situaties zorgen, bijvoorbeeld in het verkeer. Navigatie verrijkt met realtime verkeersinformatie kán nuttig zijn, maar stel dat je vervolgens bij iedere

afslag reclame krijgt voor de McDonald's of Burger King. Dat leidt alleen maar af.'

Mixed reality roept dus vragen op over de rol die grote techbedrijven zoals Google en Facebook en hun adverteerders spelen in die nieuwe virtuele ruimte. Toch zal Knulst op het KNVI Jaarcongres niet te lang stilstaan bij de risico's, het gaat hem er vooral om dat we kunnen ervaren hoe mixed reality werkt, om vervolgens te kunnen brainstormen over mogelijke toepassingen. 'Twee mensen die allebei een Hololens hebben, kunnen over grote afstanden met elkaar samenwerken alsof ze tegenover elkaar zitten in dezelfde kamer. Zo kan een Nederlandse arts een collega in een ontwikkelingsland helpen. De mogelijkheden van mixed reality zijn oneindig, voor alle sectoren.'

INTERVIEW: **Dafne Jansen**, redacteur van IP en projectmanager bij de Universiteit Utrecht

PROGRAMMA JAARCONGRES

09.00	Inloop en registratie							
10.00 - 11.15	Plenair ochtendprogramma Opening door Paul Baak en Wouter Bronsgeest – Keynote René ten Bos – Keynote Rik Maes –							
11.30 - 12.10	Track 1	Track 2	Track 3	Track 4	Track 5	Track 6	Track 7	
	De digitale samenleving en haar ongemak – Hoe technologie publieke waarden verandert	Wet meldplicht datalekken en AVG, zijn we er klaar voor? – Informatiebeveiliging en security, privacy en digitaal gegevensbeheer	Dan doe ik het lekker zelf! – De opkomst van ‘consumer technology’	Open data in de praktijk – Ervaringen van de Koninklijke Bibliotheek	Het nieuwe datacenter , gaat dat ons meer macht over de ICT geven?	Jouw digital skills – relevante skills, duurzame inzetbaarheid in een veranderde arbeidsmarkt, beroepsregisters en ethiek	De i-samenleving als collectie – De aanpak van erfgoedinstellingen om digitale informatie voor toekomstige generaties bruikbaar te houden	
	Maarten van Veen: Waarom gaat acceptatie van nieuwe technologie zo moeilijk?	Paula van der Knaap & Carola van Rijsbergen: Bewustwording security op gebied van privacy en digitaal gegevensbeheer	Ger de Bruyn: Zo persoonlijk kan attenderen zijn; nieuwe vormen van dienstverlening op basis van de collectie van een bibliotheek	Steven Claeysens: Van tekst naar data	Sander Berkouwer & Raymond Comvalius: Automatische OTA-omgevingen en continue integratie met Veeam en Microsoft	Louis Spaninks: Dutch digital delta & human capital agenda	Marco de Niet: Digitaal erfgoed: waardering en collectievorming	
12.10 - 13.20	Lunch							
12.20 - 13.15	Prissma GO Infobattle (The Y wine bar)							
13.20 - 14.00	Track 1	Track 2	Track 3	Track 4	Track 5	Track 6	Track 7	
	Frederik Zuiderveen Borgesius: Hoe kunnen sociale en maatschappelijke effecten van algoritmen worden gecontroleerd?	Eildert Kartens & Robert Bals: QuickScan AVG	Guus van den Brekel: Tips & trucs voor content curation & aggregation	Annemarie Beunen: KB & open data: juridische aspecten	Spreker van IBM en Northwave: Red vs Blue	Frits Bussemaker: Hoe kijkt de digital leader naar skills voor nu en straks	Wilbert Helmus: Digitaal erfgoed: ontsluiting en semantisch beheer	
14.15 - 14.55	Track 1	Track 2	Track 3	Track 4	Track 5	Track 6	Track 7	
	Jennifer Veldman: Zet digitale technologie vrijheden van burgers onder druk?	André Smulders: IoT & security	Guus van den Brekel: Hoe krijg ik de pdf? Alle manieren om de full-tekst te vinden van wetenschappelijke artikelen (met of zonder hulp van de bibliotheek...)	Olaf Janssen: Samenwerken met Wikipedia – wat levert het op?	Jeff Wouters: Automation with powershell	Carolien Glasbergen: Dromen, durven, doen over een digitale transformatie. Hoe dan? Een competentie-discussie	Marco Streefkerk: Digitaal erfgoed: toegang en gebruik	
14.55 - 15.15	Pauze							
15.15 - 15.55	Track 1	Track 2	Track 3	Track 4	Track 5	Track 6	Track 7	
	Leon Heuts: Je hebt wel iets te verbergen: belang van privacy	Glenn Ten Cate & Riccardo ten Cate: Neem geen risico, zorg voor het gebruik van beveiligde software!	Riky de Veth & Dirk de Wit: De digitale reis van de zorgconsument	Enno Meijers: Linked open netwerken	Erwin Derksen: Een nieuw datacenter? Wat nu? Eigen ijzer eerst?	Leon Dohmen & Joan Baaijens: Machtsmisbruik en gevaren in de digitale samenleving	Marcel Ras: Digitaal erfgoed: langdurige archivering	
16.00 - 16.50	Plenair middagprogramma Uitreiking Young Talent Award – Uitreiking Prissma GO Infobattle prijs – Keynote Marietje							
17.00 - 18.00	Receptie op de netwerkvloer							

Uitreiking Victorine van Schaick Prijs								
Track 8	Track 9	Track 10	Track 11	Track 12	Track 13	Track 14	Track 15	
NextGen IT – Digital transformations and trends of today and tomorrow	Persoonlijk leiderschap	Informatie: hoe garandeer je de kwaliteit en authenticiteit?	De macht van de cloud	Professioneel omgaan met informatie	That's fake news! Wat is nep-nieuws en hoe herken je dit?	Leren voor onvoorziene toekomst	Smart Young Talent & Smart Libraries	
Martijn van der Sijde: Cloud Native makes you go harder, better, faster, stronger	Rob de Best: Emotionele intelligentie – wat is het en wat heb je eraan?	Arjan el Fassed	Erwin Derksen: Office 365 vs Google apps	Klaas Jan Mollema: Starten met open data	Jelle van Buuren: Nepnieuws en complottheorieën	Toon Abcouwer: Leren voor innovatie en kennisdeling; een wiki voor kennisdeling	Smart Young Talents	
Track 8	Track 9	Track 10	Track 11	Track 12	Track 13	Track 14	Track 15	
René van Osnabrugge & Marcel de Vries: Continuous Delivery 3.0 – The next step	Pieter Izebout & Rob van Bemmelen: Zelfverzekerd, effectief en plezierig netwerken	Petra Duijzer: Werken aan authenticiteit met een businessgame	Rob de Groot: Chromebooks, het alternatief voor Windows 10?	Kevin Otjes: Business intelligence in de praktijk	Alexander Pleijter: De factcheckers van Nieuwscheckers	Arjen Maris: Inrichten van leerlijn Informatie Management voor onbekende toekomst	Lars Binau: SMART library – an indoor living lab 	
Track 8	Track 9	Track 10	Track 11	Track 12	Track 13	Track 14	Track 15	
Cornell Knulst: Hoe virtual en augmented reality de wereld veranderen waarin wij leven	Erwin Derksen: Niet voorbereid is uit de tijd – Presenteer vanaf nu effectief!	Jan Koers: Regie op data en informatie	Sander Berkouwer & Raymond Comvalius: Productiviteit zonder een on-premises omgeving – Mission impossible?	Arno Reuser: Professional internet research	Alexander Pleijter: Nepnieuws in Nederland	Ron Boelsma & Leon Kempers: Hoe maken we optimaal gebruik van informatie die al binnen de organisaties beschikbaar is; een platform-benadering	--	
Track 8	Track 9	Track 10	Track 11	Track 12	Track 13	Track 14	Track 15	
Marcel de Vries & Cornell Knulst: Improve your time to market by adopting new test technologies, concepts and mindset	Wassili Zafaris: Persoonlijk leiderschap in een wereld van onvoorspelbare verandering – Van informatie-management naar betekenis-management	Round Table van Od: Arjan el Fassed, Petra Duijzer en Jan Koers gaan o.l.v. Jeroen Jonkers in gesprek	--	Arno Reuser: vervolg Professional internet research	Maarten Keulemans: Kunnen we de media wel vertrouwen?	Jelte Verhoef & Michael Brands: Hoe gebruiken we kennis die verenigd is in een toevallig netwerk?	--	
Schaake								
Ga voor het actuele programma naar congres.knvi.info								

IN GESPREK MET WALTER SWAGEMAKERS

'EYE Filmmuseum is digitaal volwassen geworden'

Foto: Piet Dirks

In de track 'De i-samenleving als collectie' komt de rol aan bod die erfgoedinstellingen hebben in de informatiemaatschappij: digitale informatie op het gebied van wetenschap en cultuur selecteren voor toekomstig gebruik. Als case zal onder andere EYE Filmmuseum figureren. Walter Swagemakers, senior projectleider collecties bij EYE, vertelt over het spanningsveld tussen digitaal en analoog.

'Binnen EYE zijn we bezig met een Data Seal of Approval; deze certificering geeft aan dat een organisatie zijn digitale collecties duurzaam veiligstelt en toegankelijk houdt'

'Het is vloeken in de kerk om materiaal dat eenmaal gedigitaliseerd is niet meer te bewaren,' zegt Walter Swagemakers. 'Net zoals archeologen bewaar je je bronmateriaal te allen tijde. Je digitaliseert nu, voor de komende periode, maar het kan best zijn dat je in de toekomst nog eens terug wilt gaan naar je bronmateriaal. Er kunnen bijvoorbeeld nieuwe, betere digitaliseringstechnieken ontwikkeld worden.' En dus beschikt EYE over een grote analoge collectie, waaronder zo'n 700.000 foto's, 81.000 affiches en 48.000 films. De films liggen opgeborgen in 220.000 filmblikken, die zich deels in gekoelde depots in het museum bevinden en deels in betonnen depots in de duinen vanwege het brandbare nitraatmateriaal.

Privézolders

De analoge collectie groeit nog steeds, aangezien er nog altijd filmmateriaal binnenkomt dat de moeite van het conserveren en bewaren waard is. Maar ook de digitale collectie

groeit, want de meeste filmmakers en producenten leggen hun beelden tegenwoordig digitaal vast. Swagemakers: 'We hebben afspraken met het Nederlands Filmfonds gemaakt. Alle films die door hen gesubsidieerd worden, komen bij ons terecht. Filmmakers krijgen pas het laatste stukje financiering van het Filmfonds als ze een digitaal bestand van hun film aan ons geleverd hebben. We hebben specificaties gemaakt hoe we dit materiaal aangeleverd willen krijgen; denk aan formaat, type bestand, metadatering enzovoort. Dat scheelt ons niet alleen veel werk, in het kader van digitale duurzaamheid is het ook belangrijk dat je materiaal binnenkrijgt op formaten die duurzaam zijn en die je zelf kunt ondersteunen en bewaren.'

Workflows

Wat betekent dit alles voor de workflows? 'We hebben een dubbele workflow: een voor analoog materiaal en een voor digitaal materiaal,' zegt Swagemakers. 'Eigenlijk hebben

we er drie, want die voor digitaal materiaal hebben we opgesplitst in twee aparte workflows: een voor gedigitaliseerd materiaal en een voor digitaal born filmmateriaal.' Hoeveel procent van het budget wordt besteed aan de digitale workflow? 'Dertig procent van het budget van de sector Collecties van EYE gaat naar de digitale workflow; dat is inclusief storage en personeel.' Swagemakers benadrukt dat iedereen die zich binnen EYE met digitalisering bezighoudt ook kennis heeft van het analoge aspect. 'Zonder die kennis kun je niet digitaliseren. Films moeten bijvoorbeeld eerst gerepareerd worden, ze gaan door een "wasstraat", er vindt – indien nodig – een kleurbewerking plaats, et cetera.'

Digitaal volwassen

'In de periode 2007 tot 2014 is EYE digitaal volwassen geworden', zegt Swagemakers. 'De katalysator was *Beelden voor de Toekomst*, een groot conserverings- en digitaliseringsproject dat in die jaren heeft gelopen. Behalve EYE deden ook Beeld en Geluid, het Nationaal Archief en Kennisland mee. Na dit project hebben we de configuratie voor het scannen van onze Amerikaanse partner overgenomen en waren we in staat het hele digitaliseringsproces in eigen huis uit te voeren. Uit efficiëntie-overwegingen hebben we er ook voor gekozen om een eigen digitale opslag te realiseren.'

Data Seal of Approval

Voor de digitale infrastructuur, met name voor de opslag en alle processen die daarmee te maken hebben, wil EYE in de toekomst het Data Seal of Approval (DSA), een certificering voor het digitale archief, aanvragen. 'Het DSA geeft aan dat een organisatie haar digitale collecties duurzaam veiligstelt en toegankelijk houdt. Als je aan de richtlijnen voldoet, dan krijgt de organisatie een certificering dat je een trustworthy digital repository (tdr) bent. Het is een soort kwaliteitskeurmerk voor digitale archieven. Instellingen als Beeld en Geluid en DANS hebben het al,' legt Swagemakers uit. 'We gaan alle procedures vastleggen en alle puntjes op de i zetten – daar zijn we, tussen alle bedrijven door, wel een jaar mee bezig.'

<

INTERVIEW: Ronald de Nijs, eindredacteur van IP

CURSUSSEN ARCHIEFSCHOOL

UNIEK IN
ARCHIEFONDERWIJS

HBO+

De Hogeschool van Amsterdam | Archiefschool verzorgt na- en bijscholing voor de archiefsector.

SEMINARCYCLUS ARCHIVISTIEK VOOR NIET-ARCHIVARISSEN

- ▶ 5 dagen
- ▶ donderdag 2, 9, 16, 23 en 30 november 2017

CURSUS DIGITAAL DEPOT

- ▶ 5 dagen
- ▶ donderdag 2, 16, 23 en 30 november en 14 december 2017

CURSUS AUTEURSRECHT EN ARCHIEFDIENST

- ▶ 1 dag
- ▶ maandag 27 november 2017

CURSUS ARCHIEFRECHT EN ARCHIEFNORMEN

- ▶ 2,5 dagen
- ▶ woensdag 29 november, 6 en 13 december 2017

CURSUS PRIVACYBESCHERMING EN ARCHIEFDIENST

- ▶ 2 dagen
- ▶ dinsdag 6 en 20 maart 2018

MBO

OPLEIDING ARCHIEFASSISTENT

De opleiding is opgebouwd uit zes losse modules.

Modulen in dit studiejaar:

- ▶ Beschikbaarstellen
- ▶ Documentanalyse
- ▶ Materiële zorg

MEER WETEN?

Op hva.nl/archiefschool vindt u het complete cursusaanbod. Heeft uw organisatie behoefte aan een training op maat? Neemt u dan contact op met Marieke de Haan voor een oriënterend gesprek.

HVA ARCHIEFSCHOOL

☎ 06 211 58 210

✉ archiefschool@hva.nl

🌐 hva.nl/archiefschool

IN GESPREK MET ANNEMARIE BEUNEN

Open data biedt kansen om nieuwe toepassingen met informatie te ontwikkelen

De Koninklijke Bibliotheek verzorgt op het KNVI Jaarcongres vier sessies over open data. In een ervan gaat Annemarie Beunen, senior auteursrechtjurist bij de KB, in op de juridische aspecten van open data. In een voorbeschuwing vertelt Beunen alvast meer over dit onderwerp.

‘Een veelvoorkomend misverstand is dat een bibliotheek, archief of museum denkt dat zij zelf een open licentie aan data kan verbinden’

Wat is open data precies?

‘De term “data” binnen het begrip open data vatten mijn KB-collega’s en ik voor onze sessie ruim op. Daaronder verstaan we niet alleen feitelijke gegevens, maar bijvoorbeeld ook de full-text van boeken, kranten en tijdschriften en afbeeldingen. Tim Berners-Lee heeft het begrip “open” in open data verduidelijkt met een vijfsterren-systeem: volgens de eerste ster moet de informatie niet alleen *online vrij toegankelijk* maar ook *vrij te hergebruiken* zijn en daartoe moet de informatie zijn uitgerust met een zogenaamde “open licentie”. Wil je informatie als open data kwalificeren, dan moet er dus een open licentie aan hangen. Een licentie is in feite een set gebruiksvoorwaarden die aan elke gebruiker duidelijk maakt wat hij/zij met de informatie mag doen. En een open licentie is een licentie die elk soort *hergebruik* toestaat, dus bijvoorbeeld ook voor commerciële doelen. Kort gezegd is open data dus informatie die iedereen gratis voor elk doel mag hergebruiken, zoals vermeld in de open licentie die eraan verbonden moet zijn.’

Levert het auteursrecht bezwaren op bij open data?

‘Ja, dat is inderdaad het geval. In mijn sessie zal ik daarom eerst de grondbeginselen van het auteursrecht bespreken, zoals: wanneer rust er auteursrecht op een werk? Daarna zoom ik in op de relatie met open data. Zoals gezegd vergt open data een open licentie. En dat heeft alles met het auteursrecht te maken, want alleen de rechthebbende zelf kan zo’n open licentie aan zijn/haar werk verbinden.’

‘Een veelvoorkomend misverstand is dat een bibliotheek, archief of museum denkt dat zij dit zelf kan doen. Men denkt: dit materiaal behoort tot onze eigen collectie, dus we mogen er alles mee doen, ook digitaliseren en online zetten. Maar fysiek eigendom geeft nog geen *intellectueel* eigendom/auteursrecht. Dat berust meestal nog steeds bij de maker van het werk zelf. En het auteursrecht beschermt de maker tegen hergebruik van zijn/haar werk – zoals reproduceren (inclusief digitaal kopiëren) en/of openbaar maken (zoals online verder verspreiden) – zonder diens voorafgaande toestemming. Anders gezegd:

alleen de rechthebbende kan beslissen of hij anderen bij voorbaat méér wil toestaan, bijvoorbeeld door zijn werk middels een open licentie online aan te bieden als open data of door een bibliotheek toestemming te geven om dat te doen. Interessant genoeg hebben bibliotheken soms zelfs de mogelijkheid om datasets online te zetten voor vrij hergebruik, namelijk als er geen rechten van derden meer op rusten (publiek domein) of als de bibliotheek als enige zelf de rechten op de datasets bezit. In onze track geven we daar ook een aantal voorbeelden van.’

Hoe weet je wat je allemaal wel (en niet) mag met de datasets?

‘Voor informatie die zonder gebruiksvoorwaarden online staat, geldt het standaard auteursrecht: in principe mag men het niet zonder voorafgaande toestemming van de rechthebbende hergebruiken. Staat er wel een licentie bij, dan vertelt die de gebruiker welk hergebruik hij/zij mag maken. Zo somt het dataportaal van de Rijksoverheid diverse soorten licenties op, die overigens niet allemaal als open licenties te kwalificeren zijn omdat ze elk soort hergebruik niet altijd toestaan. Creative Commons-licenties zijn internationaal het meest bekend; in mijn sessie zal ik daarop nader ingaan.’

Waarom zou elke informatiespecialist nog meer over dit onderwerp moeten weten?

‘Informatie heeft geen waarde als men er niets mee zou mogen doen. Wanneer het online vrij toegankelijk is, is dat al mooi maar nog mooier is het als de informatie ook door iedereen te hergebruiken is. En juist dit hergebruik kan de rechthebbende reguleren met (al dan niet open) licenties. Open data is daarvan een belangrijk voorbeeld omdat het iedereen kansen biedt om er nieuwe toepassingen mee te ontwikkelen; ook informatiespecialisten kunnen daar hun voordeel mee doen.’ <

INTERVIEW: **Raymond Snijders**, senior informatie-bemiddelaar bij Hogeschool Windesheim

IN GESPREK MET JELLE VAN BUUREN

Complottheorieën zijn van alle tijden

Jelle van Buuren: 'Complottheorieën zijn niet voorbehouden aan een of andere bevolkingsgroep. De "gekkies", zeg maar. Dat laten de theorieën over bijvoorbeeld vaccinatiecampagnes zien. Ze spelen vaak in op een al langer bestaand wantrouwen tegen iets. In het geval van vaccinaties kun je je er ook wel iets bij voorstellen, want er wordt toch een chemisch goedje in een kind gespoten. Vanuit de onrust die daardoor bij mensen ontstaat, doen al snel allerlei verhalen de ronde, variërend van het idee dat de overheid niet wil vertellen dat vaccinaties heel gevaarlijk zijn, tot en met de grotere complottheorieën die ervan uitgaan dat er in opdracht van de overheid doelbewust zaken in mensen worden gespoten om ze bijvoorbeeld "rustig te houden".'

'In een complottheorie zit dus altijd een negatief element. Toch is het bijna onmogelijk om te bewijzen of een complottheorie wel of niet klopt. Daarom ben ik als onderzoeker vooral geïnteresseerd in vragen als: Waar komt zo'n theorie vandaan? Wat zijn de aantrekkingskracht en de effecten ervan?'

Invloed sociale media

'Het is een verschrikkelijk ingewikkeld begrip om te definiëren. Uiteindelijk ben ik hierop uitgekomen: Een complottheorie is een verhaal dat mensen gebruiken om een gebeurtenis of handeling te verklaren die ze als buitengewoon onwenselijk beschouwen. Dat doen ze door die gebeurtenis of handeling toe te schrijven aan een klein groepje mensen dat iets in het geheim en met slechte bedoelingen heeft uitgevoerd.'

'Complottheorieën zijn van alle tijden, maar onder invloed van de sociale media is er wel iets fundamenteels veranderd. Oud-journalisten hoor ik vaak zeggen: "Vroeger kregen we complottheorieën via ingezonden brieven aangereikt. Die flauwekul ging regelrecht de prullenbak in." Daar zie je dus de klassieke poortwachtersfunctie van de "oude" media. De sociale media heeft dat totaal veranderd – iedereen is op internet zijn eigen hoofdredacteur. Dat heeft geleid tot een enorme laagdrempeligheid voor het verspreiden van dit soort "alternatieve verklaringen".'

'De term nepnieuws wordt nu erg gehyped. Bovendien wordt het ook nog eens politiek

Complottheorieën en nepnieuws zijn aan de orde van dag. Toch is er niets nieuws onder de zon, zegt Jelle van Buuren. Als onderzoeker bij het Institute of Security and Global Affairs (Universiteit Leiden) schreef hij een proefschrift over complotdenkers. Wat zijn complottheorieën en wat is het verschil met nepnieuws?

'Je ziet in dat complotdenken heel veel wantrouwen tegen de autoriteiten en tegen de mainstream media terug'

ingezet (denk aan Trump): alles wat je niet bevalt, noem je nepnieuws. Wat mij betreft reserveren we die term voor berichten waarvan degene die het bericht verspreidt weet dat er niets van klopt, maar het welbewust in omloop brengt. En als je dat afzet tegen complottheorieën: van de de meeste daarvan ben ik nog steeds bereid te geloven dat de mensen die ze verspreiden oprecht geloven dat het hun versie van de waarheid is. Al zit daartussen wel een grijs gebied. Dat zal aan bod komen in mijn presentatie op het KNVI Jaarcongres.'

Debunten

'In mijn proefschrift *Doelwit Den Haag? Complotconstructies en systeemhaat in Nederland 2000-2014* heb ik onderzocht wat de effecten van complottheorieën kunnen zijn. Leiden ze bijvoorbeeld tot politiek geweld of geweld tegen gezagsdragers? Welnu, daar moet je je niet al te veel zorgen over maken. Er zijn weliswaar een paar voorbeelden van bekend, maar de stelling "complottheorieën leiden tot geweld" is veel te grof. Met onderzoek kun je dit soort uitspraken dan ook *debunten*, terug-

brengen tot normale proporties.'

'Toch is het goed om dit onderwerp steeds te blijven volgen. Je ziet in dat complotdenken namelijk heel veel wantrouwen terug: wantrouwen tegen de autoriteiten, tegen de mainstream media, enzovoort. Ik durf de stelling wel aan dat een samenleving waarin alleen maar wantrouwen heerst, uiteindelijk problematisch wordt. Het ondergraaft instituties zoals de rechterlijke macht. Bovendien kunnen mensen het als een instrument inzetten om een eigen politieke of economische agenda na te streven.'

'Eigenlijk zouden we zo'n onderzoek in de toekomst multidisciplinair moeten aanpakken. Want als je oorsprong, verspreiding en bereik van complotconstructies wilt onderzoeken en begrijpen, heb je mensen nodig met verstand van technologie en internet (hoe onderzoek je sociale media enzovoort, hoe kun je de eerste oorsprong van een bericht terugvinden), maar ook van cultuur, politiek et cetera. Hier ligt dus een schone taak voor informatieprofessionals.'

INTERVIEW: Ronald de Nijs, eindredacteur van IP

GOBI[®] De beste optie voor zowel *bibliotheken* als *eindgebruikers*.

Keuze

In GOBI[®] heeft u keuze uit meer dan 13 miljoen digitale en gedrukte boektitels van toonaangevende uitgevers en contentleveranciers.

Snelheid

Wanneer u *EBSCO eBooks* via GOBI bestelt, worden deze direct geladen in *EBSCO Discovery Service™* (EDS) en *EBSCOhost®*, waardoor de titels binnen slechts enkele minuten beschikbaar zijn voor gebruikers.

Optimale gebruikerstoegang

De e-bookviewer van *EBSCO eBooks* geeft gebruikers naadloos toegang en biedt een intuïtieve en gebruiksvriendelijke leeservaring.

TITELS VAN GERENOMMEERDE INTERNATIONALE EN LOKALE UITGEVERS, O.A.:

- Bohn Stafleu van Loghum
- Noordhoff Uitgevers
- Amsterdam University Press
- Van Haren Publishing
- Uitgeverij Coutinho

Duplicatiecontrole voor alle verschijningsversies, managementrapportages in real-time, suggesties voor titellijsten die passen binnen uw collectie en onbeperkte toegang voor medewerkers: GOBI is dé one-stop-shop waarmee u zowel uw gedrukte als uw digitale boeken bestelt en beheert.

NEEM CONTACT MET ONS OP VOOR MEER INFORMATIE
EN KOM LANGS BIJ DE EBSCO-STAND TIJDENS HET KNVI JAARCONGRES 2017!

www.ebsco.nl

IN GESPREK MET FREDERIK ZUIDERVEEN BORGESIUS

Discriminatie door algoritmen

‘Een algoritme is simpel gezegd een soort beslissingsmechanisme in software. Ze filteren bijvoorbeeld de spam uit je e-mails en ze bepalen de resultaten die je te zien krijgt na het intikken van een vraag in een zoekmachine.’ Mooi dus, zou je denken, maar Frederik Zuiderveen Borgesius maakt zich zorgen over ‘de discriminatie die (meestal per ongeluk) uit zo’n algoritme kan rollen’. ‘Dat blijkt bijvoorbeeld uit een onderzoek van de Harvard-universiteit in de Verenigde Staten. Voor dit onderzoek werden zowel typisch “zwarte” namen (zoals Lakisha) als typische “blanke” namen (zoals Katie) in Google ingetikt. Wat bleek: bij typisch “zwarte” namen kreeg je veel vaker een advertentie te zien waarbij je het strafblad van iemand met die naam kon aanschaffen. In de Verenigde Staten is iemands strafblad namelijk openbaar, compleet met foto. Er zijn bedrijven die dat materiaal verzamelen en er tegen betaling toegang toe bieden.’

Is Google racistisch?

Is Google daarmee racistisch? Nee, denkt Zuiderveen Borgesius. ‘Wat er – pijnlijk genoeg – waarschijnlijk is gebeurd, is dat Amerikanen bijvoorbeeld de naam van een zwarte schoonmaker googlen en dat ze vaker doorklikken naar sites die toegang bieden tot iemands strafblad. Het algoritme heeft daardoor geleerd dat bij bepaalde namen mensen vaker geïnteresseerd zijn in een strafblad. En dat heeft er weer toe geleid dat wie bepaalde namen googlet, vaker dergelijke advertenties te zien krijgt. Ik vind dit een schokkend voorbeeld van hoe een algoritme onbedoeld kan leren van bestaand racisme in de maatschappij.’

‘Als je niet weet op welke gronden die advertenties aan de zoekers worden gepresenteerd, zou je de indruk kunnen krijgen dat zwarte mensen een grotere kans op een strafblad hebben. Het algoritme herhaalt niet alleen wat het heeft geleerd, namelijk racisme, maar het zou zelfs zo kunnen zijn dat het algoritme vooroordelen verergert.’

Nog een voorbeeld

In 2015 bleek uit onderzoek van de Consumentenbond dat mensen die op een huisnummer met een toevoeging wonen zoals A

Algoritmen komen we de hele dag tegen, aldus Frederik Zuiderveen Borgesius, onderzoeker bij het Instituut voor Informatierecht (IViR) van de Universiteit van Amsterdam. Ze doen goede dingen, maar soms hebben ze een zwart randje.

‘Dit is een schokkend voorbeeld van hoe een algoritme onbedoeld kan leren van bestaand racisme in de maatschappij’

of B soms een hogere premie voor bijvoorbeeld hun auto- of inboedelverzekering moeten betalen. ‘Het is niet duidelijk waar die verschillen op gebaseerd zijn. Maar je kunt je voorstellen dat verzekeringsmaatschappijen eigen data hebben ingevoerd in een computersysteem dat daarna een correlatie vond: in het verleden heeft dat soort huisnummers onder andere vaker tot blikschade geleid.’ Zuiderveen Borgesius benadrukt dat een computersysteem wel op zoek gaat naar correlaties maar niet geïnteresseerd is in causale relaties: waarom veroorzaken bewoners op dergelijke adressen bijvoorbeeld meer blikschade? ‘Voor de verzekeringsmaatschappijen maakt het ook niet veel uit, want die moeten gewoon hun premies laag houden en risico’s inschatten.’

Deze inzet van algoritmen roept bij Zuiderveen Borgesius vragen op. ‘Zijn de mensen op bijvoorbeeld 20A of 20B gemiddeld armer omdat ze misschien op een etagewoning wonen? Worden ze op deze manier nog eens verder gestraft? Maar als verzekeringsmaatschappijen zulke segmentatie niet zouden doen, zou dat betekenen dat alle andere premies gemiddeld een klein beetje omhoog moeten. Dus aan de ene kant kun

je die segmentatie oneerlijk vinden, aan de andere kant eerlijk. Het zijn, kortom, ingewikkelde ethische kwesties.’

Risico’s inperken

Is Zuiderveen Borgesius daarmee tegen algoritmen? ‘Nee! Ik vind bijvoorbeeld een goed milieu heel belangrijk, maar de voordelen van de industriële revolutie ook. Dus moeten we de uitwassen van de industriële revolutie inperken met milieuwetten. Zoiets geldt wat mij betreft ook voor algoritmen en hun nuttige toepassingen: perk de risico’s zoveel mogelijk in en maak algoritmen transparanter. In mijn lezing zal ik daar verder op ingaan.’

Een tipje van de sluier wil Zuiderveen Borgesius wel alvast geven. ‘Makkelijk zal dit transparant maken niet worden, want er zijn soms ook goede redenen om een algoritme een zwarte doos te laten blijven. Als e-maildiensten de details van spamfilters bekend zouden maken, dan weten spammers precies hoe ze door de mazen kunnen ontsnappen. Ons postvakje zou dan weer vol met ongewenste berichten komen te zitten.’ <

INTERVIEW: Ronald de Nijs, eindredacteur van IP

Het KNVI Jaarcongres 2017 wordt gesponsord door:

EBSCO is al bijna 75 jaar actief in de informatiewereld en heeft innovatie en klantvriendelijke dienstverlening centraal staan. Met een vaste notering in de Forbes Top 200 en de hoogst toegekende D&B Financial Strength Rating, bewijst EBSCO een financieel stabiele en betrouwbare partner te zijn voor zowel klanten als uitgevers.

Het geïntegreerde productaanbod bestaat naast ondersteuning bij het beheer van tijdschriftabonnementen en pakketlicenties uit onder meer wetenschappelijke databanken, boeken en e-books, point-of-care tools, corporate learning systemen, en de toonaangevende discovery-oplossing EBSCO Discovery Service. EBSCO is tevens partner in open source initiatief FOLIO.

OCLC is een wereldwijd bibliotheeksamenwerkingsverband zonder winstoogmerk dat gezamenlijk te gebruiken technologie en unieke onderzoeksprogramma's aanbiedt om een nog betere stimulans te geven aan onderwijs, onderzoek en innovatie. Samen met OCLC zijn bibliotheken verantwoordelijk voor de inhoud en het onderhoud van WorldCat, 's werelds rijkste bibliografische catalogus. Bibliotheken kunnen veel efficiënter werken dankzij WorldShare, een compleet pakket applicaties en services voor bibliotheekbeheer, gebaseerd op een open platform in de cloud. Door samen te werken en wereldwijd de collectieve kennis te bundelen, kunnen bibliotheken mensen helpen bij het vinden van antwoorden en oplossen van problemen. Verenigd in OCLC maken bibliotheken vernieuwing mogelijk.

Axiell, de nummer 1 in collectiemanagementtechnologie.

Meer dan 3500 bibliotheken, archieven en musea hebben er al voor gekozen om hun collecties te beheren, te delen/publiceren en te linken met de software van Axiell.

Wij presenteren op het KNVI Jaarcongres:

- Axiell Quria: hét platform voor de openbare bibliotheek van de toekomst
- Axiell Collections: nieuwe én volledige web-based manier van collectiebeheer in Adlib
- Axiell Collection Cloud, voor het gemak van werken in de Cloud.

Neem gerust contact met ons op óf kom bij ons langs op het jaarcongres in Nieuwegein! Wij laten u graag zien hoe alle nieuwe ontwikkelingen uw eigen organisatie verder kunnen helpen.

Infor: informatiebeheer en automatisering voor bibliotheken en informatiecentra.

Infor is een Amerikaans bedrijf waarvan het hoofdkantoor zich bevindt zich in New York, Verenigde Staten. Infor telt 12.700 werknemers, verdeeld over 150 kantoren in 43 landen. De bibliotheekdivisie van Infor heeft meer dan driehonderd klanten in negentien landen. Het Nederlandse kantoor bevindt zich in 's-Hertogenbosch. Met behulp van onze automatiseringsoplossingen kunnen bibliotheken en informatiecentra een schat aan informatiebronnen naadloos toegankelijk maken voor hun gebruikers. Onze klanten kunnen zowel traditionele als digitale collecties in een gebruikersvriendelijke omgeving eenvoudig beheren en presenteren. Binnen de bibliotheekwereld wordt volop gebruik gemaakt van onze producten (V-smart, V-insight, Iguana et cetera) in diverse organisaties.